

De Probatis|| Sanctorvm|| Historiis

Partim|| Ex Tomis Aloysii Lipoma-||ni, Doctissimi Episcopi, Partim Etiam||
Ex Egregiis Manuscriptis Codicibvs, Qvarvm permultæ antehàc nunquàm
in lucem prodière

Complectens Sanctos Mensivm Septembris Et Octobris

Surius, Laurentius

Coloniae Agrippinae, 1576-

VD16 S 10262

XIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77413](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77413)

qui locus est ad Scarpam fluuiū situs, aliquantisp̄ in Hamatico cœnobio hæserunt. Ea enim duo cœnobia, Martianense & Hamaticum, opportuna sibi vicinitate coniuncta, sub vno canone & amica societate debebant: atque in eorum altero S. Gertrudis, beati Adalaldi auia, cum sua pronepre & virgine Eusebia: in altero pari studio florebat Ionatus, sancti Amandi discipulus, & Rictrudis cum filiabus duabus. In vtroque autem grex erat plurimus, præclaris virtutum, ornamentis illustris.

Eiusmodi ergo cœtibus adiunctus est beatus confessor Amatus, omnesque pariter vna animi intentio ad sublimis iustitiæ culmina euehebat. Cùm autē in beato antistite Amato totius perfectionis gratia reluceret, visum est tādē bono dispensatori Mauronto, & eius sanctæ matri Rictrudi, Broilenfi monasterio eum præficere, & se & prædiū suū per illum Domino offerre. Coactus igitur ab illis & toto monasterio vir Dei, cū eis benè precatus esset, eō profectus est, totisque viribus illic Domino sanctè & religiosè inferuiens, subditis de se præbuit humilitatis exempla, tam verborū doctrina & institutione, quā vitæ simplicis eximia puritate. Habebat verò iuxta templum cellulam, orationis cāsa illi extructā, vbi caelestibus inhians, tanquā in quadam æternæ quietis specula diuinorum contemplationi vacabat: & quia diū vitæ actiuos laboribus insudarat, proximis suis pro viribus ministrans: iam contemplationi sic inhærebat, vt vni viuens Deo, mūdo mortuus videretur. Tandē vt iam emeritus miles labore omni absolueretur, à Domino vocatus, in pace quieuit. Fecerat autem adhuc viuens ferream arenā sanè immanē, eaque corpus suū constrinxerat. Hæc derepētē ab eius exanimi corpore soluta, multis attulit remedia sanitatis: præstante Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum.

Monasterium Martiane & Hamaticum.

S. Amatus suscipit curā Broilenfis cœnobij.

Ferrea catena ad corpus eius.

ANDREÆ EPISCOPI CRETENSIS HIEROSOLYMITANI, DE PRECIOSAE ET VIVIFICAE

Crucis venerabili exaltatione. Habetur in Simeone Metaphraste.

Potest verò hæc Oratio etiam legi in festo Inventionis

S. Crucis, ad quam etiam proprie pertinet.

CRVCIS festum celebramus, & illustratur totus Ecclesie cœtus. Crucis festum celebramus, & gaudij fulgoribus resplendet facies orbis terræ. Crucis festum celebramus, per quam expulsæ sunt tenebræ, & lux est introducta. Crucis festum celebramus, & simul cum Crucifixo extollimur, inferius terra relicta cum peccato, vt superna possideamus. Crux extollitur, & simul extollit humanitatem. Crux extollitur, & terrefit demonum elatio. Crux extollitur, & satanæ aduersæ potentia decedens, cedit & contrahitur. Crux extollitur, & ciuitates festum diem agūt, & populi libant læritiam. Crucis enim meminisse, est apertum gaudij argumentum, & contractio tristitiæ. Vel

14. Septembris. Cap. 1. S. Crucis festum antiquum in Ecclesia.

Crucis figura cōspicua quid præstet.

Cap. 2.

Crucis autem cerni figuram, quantum est? Fit enim magnanimitatis conciliatrix, & à timore liberatio ei, qui eam adspicit. Talis est magna illa Crucis possessio, & qui eam possidet, possidet thesaurum

Auri fortasē putatis me dicere thesaurum, aut margaritarum, & Indiæ gemmarum longè preciosissimarum? Ego autem id, quod est omnium bonorum optimum ac pulcherrimum, reque & nomine longè magnificentissimum, meritò thesaurum appellauerim, in quo, & per quem, & in quem vniuersa nostræ salutis summa reposita, fuit correctæ, & in statum pristinum restituta. Si non fuisset crux, Christus non fuisset actus in crucem. Si non fuisset crux, non fuisset vita ligno affixa. Et si non fuisset affixa, non ex latere salientes riuī in corruptionis manassent sanguine & aqua, quæ mundum expurgant, non fuisset ruptum peccati chirographum, non assecuti fuissēus libertatem, non ligni vitæ fructum percepissēus, non apertus fuisset paradysus, non versatilis rhomphæa cessisset è via Eden, non latro habitasset paradysum. Et quid hæc dico? Si non esset crux, non fuisset Christus in terra. Si non fuisset Christus in terra, non fuisset virgo, & si non fuisset virgo, non fuisset Christi secunda generatio, non fuisset Deus in homine, non partus, non præsepe, non fasciæ, non octauo die circuncisio, non parentibus subiectio, non ætatis processus, non corporis incrementum non apparitio, non baptisimi participatio, non effectio

Iohan. 19.

mira-

Ofec 13. miraculorū, non Iudas proditor, non Pilatus iudicās, non Iudæorū audacia clamans crucifigi innocentē. Si non esset Crux, mors non fuisset conculcata, nō fuissent spoliati inferi, non morte affectus fuisset serpens acerbus. Propterea Crux res est magna & preciosa. Magna quidem, quōd multa bona per ipsam recte gesta fuerint, & eo plura, quōd Christi miracula & perpeſſiones aduersus omnem rationem obtinent victoriam. Preciosa autem, quōd Dei passio & trophæum est Crux. Passio quidem, propterea voluntariam in ea mortem eius, qui est impatibilis. Trophæum autem, propterea quōd per ipsam sauciatus fuerit diabolus, cum illa verō fuerit quoque victa mors: contrita autem fuerint etiam claustra inferorum, & postremō fuerit Crux commune totius mundi salutare.

Cap. 3. Crux, spes Christianorum, seruatrix desperatorum, portus eorum, qui tempestate iactantur, medica infirmorum, expultrix vitiorum, datrix sanitatis: eorum, qui morte affecti fuere, vita: impietatis proscriptio, blasphemiae obstructio. Crux, arma contra inimicos, sceptrum regni, diadema pulchritudinis, figura non scripta, virga potentiae, fidei propugnaculum, baculus senectutis, dux caecorum, lux eorum, qui sunt in tenebris, eruditrix insipientium, magistra infantium, peccati delictio, penitentiae indicatio, vitae conciliatrix, mortis solutio, inieritus alienatio, ignis extinctio, apud Deum fiducia, clavis regni caelorum. Crux, custos in nocte, in die turris, in tenebris deductrix, reconciliatrix, refugium supplicibus, solatium amicis, patrona, tutatrix, adiutrix, in tentationibus opitulatrix, in periculis seruatrix, in necessitatibus auxiliatrix, in mari gubernatrix, in arumnis refrigeratio. Crux noctū seruat dormientes, simul vigilat cum vigilantibus, vnā quiescit cum ijs, qui laborarunt. Crux, robor imbecillorum, requies laborantium, alimentum esurientium, vires ieiunantium, aliptes athletarum, tegumentū nudorum, comes hospitū, castigatrix diuitū, pauperum procuratrix, protectrix viduarum, tutrix orphanorum. Crux, honor magistratum, potentia Regum, belli ducum victoria, sacerdotum gloria, monachorum adiutrix, virginum cohabitatrix, signaculum castitatis, vinculum coniugij. Crux, custos ciuitatum, tutela domorum: quae amicitiam coniungit, inimicos ulciscitur, resistit hostibus, gentes persequitur: quae est stimulus Barbarorū, pacis distributrix, charitatis administratrix, mundi reconciliatio, finium descriptio, caeli altitudo, terrae profunditas, creata naturae coagmentatio: terrae, quae apparet, longitudo, latitudo orbis terrae, & vt paucis dicam, Crux, caput & summa Christi perpeſſionum: miraculorum, quae in nos facta fuere, coronis. Haec & Christi gloria vocatur, & Christi appellatur altitudo. Haec & desiderabilis calix intelligitur, & pro nobis susceptarum perpeſſionum conclusio.

Crux, Christi gloria & altitudo. Quōd autem sit Crux Christi gloria, audi eum dicentem: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuō clarificabit ipsum. Et rursum: Clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de caelis, dicens: Et clarificauit, & iterum clarificabo: illam innuens clarificationem, quae tunc facta est propter Crucem, elementorum, inquam, mutationem, & commiserationem, ac consensionem. Oportebat enim simul cum creatore per consensum res quoque creatas affici. Quōd autem Christi quoque altitudo sit Crux, audi quid ipse dicat: Quādo ego exaltatus fuero, tunc omnes ad me traham. Quomodo etiam alibi dicit: Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis. Quamobrem? Vt omnis, qui credit, inquit, in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Vides Crucem esse Christi gloriam & fortitudinem? Vis scire, quōd vbi est altitudo, illic adest etiam gloria? Audi David dicentem: Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua. Et Esaiam rursus, tanquam a facie Christi: Nunc exurgam, dicit Dominus: nunc exaltabor, nunc glorificabor. Quoniam ergo gloria est altitudo, Crux autem hodiē in altum extollitur, Christus profectō glorificatur. Si enim Crux est gloria Domini, Christus ergo est altitudo Crucis. Crux ergo hodiē in altū extollitur, vt Christus glorificetur. Non in altum extollitur Christus, vt Crux glorificetur. Glorificatur Christus, vt nos secum simul extollat. Crux ergo in altum extollitur, & piorum spiritum ac mentem simul extollit. Glorificatur Christus, & simul glorificat eos, qui ipsum glorificant. Crux in altum extollitur, & daemonum detrahit supercilium. Glorificatur Christus, & eorum, qui propter peccata ceciderunt, delet ignominiam. Crux in altum extollitur, & cadunt simulacra. Glorificatur Christus, & feritur diabolus. Crux in altū extollitur, nō solum quōd Christus fuit in altum elatus, sed quōd manifestus euasit tempore

pore Imperatorum, qui crediderunt in Christum. Hoc autem non ita fecit, vt qui antea simulatione & probabilitate quadam ad se multos attraxerunt, sed diuina & sincera virtute, ac verae fidei solida & stabili firmitate.

Postquam enim post mortem in cruce susceptam, vitæ & mortis Dominus post tres dies reuixit, inuidiæ stimulis puncti Iudæi, & timore affecti, nè quid ex rebus illis sacrosanctis, quæ fuerunt in illa veneranda & beata passione, seruatū, Iudæos quidem vlciscendi esset instrumentum, custodiendi autem eos, qui crederent in Christū, ea defoderunt in intimis terræ sinibus, illic deponentes in primis preciosum thesaurum, Crucem, inquam, & omnia, quæ ad Crucem pertinent, nempe clauos, & lanceam, & quem in Cruce Pilatus scripsit & affixit, titulum. Deindè cum Deus tradidisset Christianis scepra Imperatoria, & totum Romanum Imperium, ei tunc placuit per piam mulierem, mulierem regiam, & quæ regios habebat spiritus, tunc filio imperante Christianis, sine labore, & diuino vt ita dicam, instinctu sapientem reddere, quæ partim quidem grauitate principali, partim autem nonnūquam communibus blanditijs, regaliter autem omnia faceret, quæ inflexibile Iudæorum poterant cor flectere. Er citò quærenti Imperatrici communis apparuit thesaurus, Deo celeriter donum porrigente mulieri, hanc dico Domini Crucem, quæ in vniuerso mundo hodiè extollitur, cum qua etiam omnia, quibus beata illa, & toti mundo salutaris fuit passio dispensata, extolluntur. Propterea ergò hodiè diem festum celebramus, propterea frequentes conuenimus, quòd sanctū illud, quod olim latebat, hodiè euasit manifestum, quòd thesaurus, qui fuerat absconditus, ex terræ metallis refulsit, sicut aurum, quòd id, quod erat in terra in fossium, reuelatum est maximè in signe opus Imperij Christianorum, quòd cessauit procella dæmonum, cum Crux euasisset manifesta, quòd qui aduersus inimicos à Christo fabricatus fuerat gladius, è terra euasit manifestus, quòd suum ornamentum hodiè accepit Ecclesia, quòd quam illa perdidit drachmam, regale inuenit imperium.

Cap. 5.

Iudæi defoderunt Crucem, clauos, lanceam & titulum Crucis.

Cruce in vniuerso mundo hodiè extollitur.

Hæc est Crux Domini, signum Dominicum, arma salutaria, regia potentia, victoriae trophæum, inter superna & inferna remedium, eorum, qui firmiter credunt, vexillum, coronis Apostolica, specula prophetica, martyrum corona, eorum, qui Christum adorant, arrha. Ex quo enim Crux, Christus adoratur. Ex quo Crux, filius Dei est agnitus, Ex quo Crux, cum patre filium adoramus. Ex quo Crux, abolitæ sunt res Iudæorum, extinctæ res gentilium, liberati sumus à sanguine, qui fundebatur in altaribus, cultum gustauimus incrementum. Ex quo Crux, liberati sumus à nido dæmoniorum, participamus spiritalem boni odorem vnguenti effusi. Ex quo Crux, euanuerunt fabulose deorum genealogiæ. Ex quo Crux, principio superius principium, quod processit ex principio, quod est expers principij, didicimus. Ex quo Crux, didicimus fidem in patrem, & filium, & spiritum sanctum, & inanium fabularum gentium excussimus perniciem. Ex quo Crux, typicorum signorum umbras expulimus, & luci veritatis, quæ est in gratia, sumus reconciliati. Ex quo Crux, mors fuit habita contemptui, obstupescit sunt dæmones, contracta sunt simulacra, conculcata fuerunt animalium sacrificia, euerfa sunt idola, ubique ecclesiæ, altaria, psalmodiæ, stationes nocturnæ, theologiæ, baptismata, fidelium consensus, scripturarum agnitio, terræ contemptio, cæli acquisitio, Dei participatio. Quid opus est multa dicere? Ex quo Crux, versantur homines simul cum Angelis, & ipsum cælum patet ijs, qui sunt in terra, & Deus ab hominibus capitur, & cum eis congregitur ac coniungitur.

Cap. 6.

Attende quanta bona per S. Crucem nobis obueniunt.

Sed o Crux, Christi & nostra valde preciosa gloriatio. O lignum insigne, in quo Christus est extensus, planta immortalitatis, ex qua Christus botrus nobis potum produxit viuificum. O Crux, per quam peccati ruptum fuit chirographum, & scriptus fuit contractus libertatis. O Crux, thesauri bonorum innumerabilium, paradisi conciliatrix, regni largitrix, peccatorum solutrix, rectorum datrix. Te Christus, in te crucifixus, effecit lignum immortalitatis. Te Christus, in te affixus, effecit scalas viæ, quæ ducit ad cælum. Te Christus, in te suspensus, benedictionis fecit conciliatricem. Te Christus, in te extensus, fecit relaxare vincula eorum, qui erant in catenis. In te Christus sua sponte in altum eleuatus, mundum quoque vnà secum extulit. In te Christus pro nobis in altum sublatus, in altum sublatum æneum serpentem publicè notauit. Non amplius mordens in via serpens obseruat calcaneum. Non amplius serpens æneus, si prospiciatur, facit cessare morsus mordentium serpentium.

Cap. 7.

Num. 21. Gen. 49.

Deut. 21. Non est amplius maledictus omnis, qui p̄det in ligno. Quomodo, & quam ratione? Cū benedictus filius Dei Iesus maledictionem mutarit in benedictionem. Nō est amplius Crux execranda, cū maledictum Cruci fuerit affixum? & Christus maledictum abstulerit? & eius loco nobis induxerit benedictionem.

Cap. 8. Hæc Crux Domini omnia nobis bona introduxit. Hæc Crux Domini fuit multis
Crucis Christi
fuit multa no-
mina.

appellata nominibus. Vocatur Crux virga rectitudinis, regni, virtutis, hereditatis. Thronus tuus, Deus, in seculum seculi. Virga rectitudinis, virga regni tui. Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Sion. Baculus + Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Lignum vitæ? Lignum vitæ est omnibus suscipientibus eam? vt quæ in Domino sit firma ac stabilis. Lignum plantatum, dicit alicubi David, secus decursus aquarum. Quos decursus? Quarumnam aquarum? Scripturarum à Deo inspiratarum. Scabellum = Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorare scabellum pedū eius, quoniam est sanctum. Locus = Ingrediemur in tabernacula eius? adorabimus in loco, vbi steterunt pedes tui Domine. Si dederō somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem? Et requiem temporibus meis, donèc inuenero locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.

Cap. 9. Hanc Crucem tacite significans Iacob Patriarcha, vicissim aliquandò manus im-
Gen. 43. ponens nepotibus, symbolicè præsignificauit. Hanc idem præfigurans in fastigio vir-
Gen. 32. gæ Ioseph adorauit. Crucis figuram obtinuit virga eiusdem Patriarchæ Iacob, quan-
dò transijt Iordanem. Dixit enim, In virga mea transijt Iordanem. Et paulò antè Cru-
cis signum Abrahæ ostendit id, quod erat figuratum in medio cornuum arietis,

quandò eam hostiam, quæ erat in figura posita ad indicandum Crucifixū per ouem mysticè peregit. Crucis figuram Isaac quoquè impleuit, qui acceptis lignis sacrificij, patrem, qui properabat eum sacrificare, alacriter sequebatur. Crucis potestatem ha-

Gen. 22. buit virga Moysi mutata in serpentem, & transformans virgas Aegyptiorum: quæ has quidem scilicet deuorauit, illis autem fluuij fluentum effecit euentum, nè biberent:

Exod. 4. & 7. & c. & aliquandò quidem ranas ex aquis proferpere, aliquandò autem locustas, & bru-
chos, & palpabiles tenebras, & quæcunque Aegyptiorū ostendunt calamitates. Cru-
cis figuram obtinuit ipsa virga Moysi, quandò mare rubrum dissecanti, murus ei &

populo solidus ac firmus fuerūt aqua. Crucis figuram obtinuit columna ignis & nu-
bis, quibus errantem Israël, qui fugiebat ex Aegypto, deduxit Deus. Crucis figu-
ram conseruabat ipse quoquè Moses, in monte manus in altum extollens, quandò,

Exod. 17. oppugnante Iesu Amalec alienigenam, ille quidem sustentabatur ab Aarone & Hur:
confirmatus autem & corroboratus Israël, euasit superior. Crucis figuram obtinu-
it virga, quæ petram percussit in solitudine, & effecit, vt ipsa pareret fluuium. Quid
verò virga, quæ produxit nuces, Crucem non apertè describit? Quid verò Esaias, qui
ferra lignea in duas partes diuiditur, nō typum Crucis significabat? Mitto dicere Ag-
græum fuisse in crucem actum? & Sisaram fuisse palo affixū? Quæ Crucem apertè præ-
significant. Quinetiam Eliæ pellem ouillam dixerim ego Crucis virtutem indicare,
quandò, Iordanis fluento diuiso in duas partes, ingressus est tanquàm super terram
aridam. Elisei autem vbinam ponam miraculum, quandò, aquæ imposito ligno, se-
curis ex profundo fluuij ferrum sustulit, id, quod est graue, tollens eo, quod est leue?
Reuera res magna est Crux, de quâ & multis in locis fert scriptura testimoniū, & eo-
rum, quæ in ea præfigurantur, quæque per ipsam quotidie peraguntur, miraculorum
prius describit indicia.

Num. 17. Est itaque Crux adoranda, quoniam per ipsam Dominum cognouimus. Crux est
adoranda, quoniam in ipsa Dominum benedicimus. Crux est adoranda, quoniam
cū per ipsam amarum ligni inobedientiæ gustum euomuissemus, dulcedinem sa-
lutis gustauimus. Benedictum est lignum, per quod benedicta sunt gentes. Benedi-
ctum est lignum, in quo Deus extensus fuit corporaliter. Quid est autem admirabili-
us, quàm Deum videre in Crucem actum, idque cum latronibus? Benedictum est
lignum, per quod Iatro paradysum habitauit? & ligni gustus, amarum gustum ex-
pulsit. Quid est admirabilius, quàm quiddam quem clausit deceptus Adam, eum aperu-
it Iatro cū agnouisset? & à quo ille fuit exterminatus, hic vocatus, inscriptus fuit
cuius? O conuenientem mutationem. Egressus est fur, & in eius locum introductus
est Iatro? ille quidem propter transgressionem, hic autem propter agnitionem: ille
quidem seductus ab eo, qui supplantauit? hic autem simul crucifixus cum eo, qui
creauit. Benedictum est lignum, ex quo qui comedit Iatro, dignus fuit habitus deli-
cijs,

4. Reg. 2. & c. & c.

4. Reg. 6.

Cap. 10. Crux adora-
nda est, quoniam in
ipsa Domi-
num adora-
mus & be-
nedicimus.

Est itaque Crux adoranda, quoniam per ipsam Dominum cognouimus. Crux est adoranda, quoniam in ipsa Dominum benedicimus. Crux est adoranda, quoniam cū per ipsam amarum ligni inobedientiæ gustum euomuissemus, dulcedinem salutis gustauimus. Benedictum est lignum, per quod benedicta sunt gentes. Benedictum est lignum, in quo Deus extensus fuit corporaliter. Quid est autem admirabilius, quàm Deum videre in Crucem actum, idque cum latronibus? Benedictum est lignum, per quod Iatro paradysum habitauit? & ligni gustus, amarum gustum expulsit. Quid est admirabilius, quàm quiddam quem clausit deceptus Adam, eum aperu- it Iatro cū agnouisset? & à quo ille fuit exterminatus, hic vocatus, inscriptus fuit cuius? O conuenientem mutationem. Egressus est fur, & in eius locum introductus est Iatro? ille quidem propter transgressionem, hic autem propter agnitionem: ille quidem seductus ab eo, qui supplantauit? hic autem simul crucifixus cum eo, qui creauit. Benedictum est lignum, ex quo qui comedit Iatro, dignus fuit habitus deli- cijs,

cijs: ex quo Adam, qui non gustauit, mortem prius cum vita commutauit, vt nimia temeritate attigisset lignum cognitionis. Verum cum huius fuisset particeps, sensit postea dulcedinem, & accepit reuocationem. Benedictum est lignum, per quod Reges excitant trophæa, & Duces exercitûs simul inferunt spolia: & Barbarorum bello capitur multitudo. Benedictum est lignum, per quod vires arcuum contritæ confringuntur, & clypei ab igne consumuntur. Benedictum est lignum, per quod brachium superbum inflectitur, & colla inimicorû submittuntur, & terga veritit Barbarus, & fugit Scythia nemine persequente.

Hodiè ergò mihi vocem extollite, & cum scriptura Crucis thesaurus acclamemus Cap. 11. scripturæ eloquia. Thesaurum autem Crucis dico Christum filium Dei, ad quem Theſaurus Crucis, Chriſtus. Pfal. 85. magis decet nostra dirigi eloquia, dicendo; Omnes gentes, quas fecisti, venient, & adorabunt ante te, Domine, & glorificabunt nomen tuum: quoniã magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus solus. Moueamus hodiè, ô dilecti, labra tanquàm lyram, assumamus psalterium & citharam: Psallamus Deo, psallamus sapienter: canamus quæ sunt gloriosæ exaltationis. Ostendamus in quot locis scripturæ effertur exaltatio, vt videamus, quomodò hinc possumus discere Crucis exaltationem, quæ est & magna & supermundana: & eius inuentionem non temerè celebrari in Dei ecclesijs, quæ sunt in vniuersa terra. In altum ergò è terra Crux manifesta extollitur: Quæ paulò antè propter inuidiam celabatur, in altum Crux extollitur. In altum Crux extollitur, non vt gloriam accipiat, (Quamnam enim maiorem cõsequi posset gloriã, cum in ea Christus fuerit affixus?) sed vt Deus in ipsa glorificetur, & per ipsam prædicetur. Crux ergò in altum extollitur, vt cornu nostrum simul in ipsa ille erigat & extollat. Crux in altum extollitur, vt superbum deprimat, & humilem efficiat. Crux in altum extollitur, vt liget fortem, & per nos vasa eius diripiat. Crux in altum extollitur, vt ostendat inanem iudæorum inuidiam: nè lateat sepultus in terra vitæ thesaurus: vt nos margaritam accipiamus, quam qui in Crucem egerunt, vel inuiti manifestam reddiderunt. Toto orbe celebratur festum S. Crucis.

Quoniam enim fieri non poterat, vt perpetuò lateret vitæ thesaurus, multifariam Cap. 12. autem multisque modis miseri examinati, & à sua ipsorum conuicti malitia, nõ poterant perpetuò latere oculum, quem nihil lateret: quid facit Deus, qui in ipsa, & per ipsam totius mundi salutem fecit in terræ medio? Imperatrici quidem, vt paulo antè Pfal. 72. diximus, ardens immisit desiderium: illis autem immittit timorem, totam eorum vitam conturbans. Qui postquam viderunt fieri non posse, quin perquireretur, ostendentes se sua sponte facere, quod faciebant inuiti, in primis venerandû Domini signum manifestum reddiderunt. Illa autem, tanquàm ex aliquo alio processit firmamento, Inuentio S. Crucis. nempe terræ penitralibus, instar Solis emittens radios Dominicos. Processit itaque è terræ adytis signum Domini, per quod inferorum concussa latibula, absoluerunt animas, quæ illic detinebantur. Processit, tanquàm ex thalamo sponsus, ex terrenis, inquam, cubilibus Crux Domini: per quam Christo desponsa, quæ est ex gentibus Ecclesia, deposuit multiplicem gentium impietatem. Processit intelligibilis illa fidelium margarita, coronæ Christi tanquàm lampas infixæ, vt vniuersam faciat coruscare. Processit ornamentum Ecclesiæ Crux Christi, vniuersam terrenam creatam naturam decorans. Processit veluti è custodia innocens, vt reos reuocaret: Ex vinculis is, qui nec vinci, nec teneri potest, vt vinctos redderet facillè solubiles. Ex tenebris locis lucerna lucis, vt, ablata nocte ignorantia, luceret lux agnitionis. Meritò ergò Ecclesia gaudens, Crucem Domini suam ornat tunicam: & aperiens sponsi pulchritudinem, de huius diei facie gloriatur, eamque iactat & magnificat. Meritò hic quoque populus frequens hodiè conuenit, vt & videat Crucem in apertum prolatam, & Christum in ea elatum in altum adoret suspiciens. In apertum enim prolata fuit, vt extolleretur. In altum autem tollitur, vt in apertum proferatur. Quænam ea? Quæ paulò antè quidem in loco abscondebatur, nunc autem vbiqùè adoratur. Hunc diem festum hodiè celebramus. Hac de causa frequentes conuenimus. Hoc est caput, & summa festi præsentis. Hæc est mysterij declaratio.

Sed iam tempus est ipsius Crucis in altum elationem scripturæ confirmare testimonijs. Hoc enim sumus paulò antè polliciti. Nam præcurrrens oratio prætermisit ea, quæ media erant. Cum enim oporteret illud occultum & viuificum lignum, in apertum prolatum, & sublimè sublatum, tanquàm ciuitatem aliquã super montem Matth. 5. positam, aut lucernã super candelabrum, totum mûdo ostendi, ea de causa cum primi

- primitus Christiani prima regni sceptrâ suscepissent, cum triumpho totius simul Ecclesiæ veluti ex excelsâ quadam specula iusserunt eam in altum extolli, & ostēdi toti cœtui. Et hoc est quod nunc faciunt, qui clauū suscepere pontificiū. In excelsū ecclesiæ locum concedentes, & hanc gloriosissimam & vel maximè adoratam Crucem in altū extollentes, & sãpè sublimè extendentes, ostendunt populis, propemodum clamantes, Ecce inuentus est, qui fuerat absconditus, salutis thesaurus. Ecce signaculum, in quo signati sumus. Ecce Crux, per quam cogniti fuimus Crucifixo. Ecce cornu, in quo inimicos nostros ventilabimus, in quo illæsi transimus laqueos inimici? quo freti, infantium tela putamus plagas dæmonum. Ecce hodiè videmus oculis vitam ex aduerso pendentem. Audiamus ergò Prophetam dicentem, Extollite vocem in virtute, extollite, nè timere. Extollite Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam est sanctum. Rursus cum Dauide modulemur, Exaltare super cælos Deus & super omnem terram gloria tua. Exaltare qui iudicas terram. Exalteretur manus tua, nè obliuiscaris pauperum tuorum in finem, sed in beneplacito tuo exalteretur cornu nostrū. Ingrediamur in ipsum scripturæ paradisum. Colligamus veluti flores temporis conuenientissimos. Accipiamus viæ duces Prophetas, qui præsignificant Crucis exaltationem.
- Cap. 14. Num. 21. Sit autem primus Moses Dei seruus & legislator, qui in altum æneum illum extulit serpentē, non vt glorificaretur sed vt publicè notaretur, & vt cum aris rubigine vitij virus opponēdo conferens, veluti in iudicio ostenderet mali conuenientiam. In altum ergò subatus fuit serpens ille æneus, non vt qui esset præfiguratio aut figura Crucis, sed vt exemplar figuræ, aut figura sumpta tropicè. Extulit ipse quoque Moses aliquandò manus in figuram Christi crucifixi & Crucis, quæ nunc in altum extollitur. Stet Sol in Gabaon, & Luna in valle Ailon, præcæsus est aliquandò Iesus, consumens Amalec, non vt solum diem Crucis significaret, in quo tenebræ fuerunt diffusa per totam terram, neque solum vt Dei virtutis altitudinem, & aduersus inimicos elatum brachium illo die probaret, sed etiam vt Crucis præsignificaret exaltationem, & in ipsam Solis gloriæ ascensum præfiguraret. Adducit etiam Abraham in figuram myttici miraculi sacrificium, sed ex alto data voce statim persuasus, arietem, qui adipectus fuit in planta Sabæe, in excelsis montis fastigio symbolicè sacrificauit, præfigurans Crucis in altum elationē. In altum manus extulit Azarias cum suis, orans in igne fornacis Babylonie & flammam ignis in altum elatam extinxit, manuum extensione Crucem in altum elatam significans. Extulit Ionas aliquandò vocem, manibus quoque in altum sublatis, & ex alto statim attraxit virtutem, illafus è bellua cuomitus. Extulit aliquandò præclara Iudith acinacem aduersus caput Holofernis dormientis, Crucis præfigurans exaltationem, & effecit salutem Israël. Extulit aliquandò Daniel vocem in lacu leonum ad altissimum, præfigurans Crucis exaltationem, quandò prandium ei attulit propheta Habacuc raptus momento temporis. Quid autem videtur Hieremiæ cum loqueretur ex persona eorum, qui Dominum occiderunt, dicentium, Venite, iniiciamus lignum, in panem ipsius, & deleamus è terra vitam eius? Quid autem Esaiæ sibi volunt ea, quæ dicit similiter, aliquandò quidem, Tanquam ouis ductus est ad occisionem, & tanquam agnus coram ipsum rudentibus obmutuit, & In humilitate eius sublatus est iudicium, quoniam tollitur è terra vita eius. Aliquandò autem, Et ipse tulit peccata multorum, vbi, nisi in ligno Crucis, in quam cum panem immisissent, non prius dimiserunt, quam in altum sustulissent ad testimonium videntium, & figuram propositæ exaltationis? Hoc autem quidnam esse dixerimus, nisi exaltationem Crucis, & ostensionem? Quomodo etiam ouis occisionem in Crucem sublaræ quæ mundi peccata elisit? Quod ipse quoque Crucis apertè ostendit exaltationem.
- Cap. 15. Et satis quidem fuerit hætenus adduxisse scripturæ testimonia, quæ significant Crucis exaltationem, nè oratio multis afferat satietatem. Nos autem Christum in ea adorantes, consideremus eius virtutis magnitudine, & quæ per ipsam in nos salutaria perfecta sunt miracula, sicut ait diuinissimus Dauid, Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ. Quòd autem in medio terræ positus fuerit Caluarie locus, nemo subiret. Oportebat enim, tanquam in plani circuli descriptione, per mediam vniuersam terram insigi lignum salutare, vt veluti quidam alius Sol lucens in celo, tanquam ex quodam Crucis firmamento, luminosos suos radios emitteret in Cruce occidens, ijs qui in terræ tumultu detinētur. Hæc
Cruce

Crux & lignum est ad spectabile, & signum vocatur in scriptura multis in locis. Quid enim est, quod dicit Dauid: Fac mecum signum in bonum, & signetur super nos lumen vultus tui, Domine? Et: Dedisti significationem timentibus te, ut fugiant a facie arcus? Et quod ipse quoque Dominus clamat in Euangelij: Et tunc videbunt signum filij Dei: Et ante hoc: Signum querit hæc generatio, & signum non dabitur ei nisi signum Ionæ Prophetæ? Quod ipsum quoque per Crucem ostenditur. Simeon autem Dei susceptor, quod dicit Virgini benedicens, quando infantili specie Dominum suscepit, quid sibi vult? Hic positus est, inquit, in ruinam & resurrectionem multorum in Israël, & in signum, cui contradicetur? An non per signum Crucem vult aperte significare?

Quinetiam Crux vocatur potentia. Quid enim dicit Dauid: Notam fecisti in populis potentiam tuam. Sed & brachium quoque? Redemisti in brachio populum tuum. Quod autem Christi virtus sit Crux, audi Paulum dicentem: Verbum crucis periculis quidem est stultitia nobis autem, qui salui sumus, virtus Dei est. Porro autem ipsum quoque Christum audi dicentem Mosi: Indurans indurabo cor Pharaonis, ut in ipso ostendam omnem meam virtutem: Virtutem hic significans, eam, quæ per virgam Mosi in figuram Crucis demonstrata fuit, multæ magnæque virtutis ostensionem: per quam ei ostendit miracula, quæ superant opinionem. Sic nos de Cruce intelligere & sentire didicimus. Sic fidelem Dei populum Crucem honorare & colere perpetuo adhortamur. Per eam in sagemam inductæ sunt gentes, & fides ubique fuit disseminata. Hæc enim cum discipuli, veluti aratro, humanam naturam coluissent, & vberem Ecclesiæ segetem ostendissent, eorum, qui in Christum crediderunt, magnam messem reportarunt. Hac confirmati, & huic procidentes martyres verberarunt eos, qui feriebant. Per ipsam Christus fuit agnitus, & fidelium Ecclesiæ scripturam perpetuo explicans, eundem inducit Christum Dei filium, & ipsum per se Deum, & ipsum per se Dominum, magna voce clamantem: Si quis vult post me venire, tollat Crucem suam, & sequatur me. Per ipsam florent res Christianorum, & in omnem partem extenduntur. Per ipsam regnum roboratur, & res publica stabilitur, cadunt inimici, supercilium Barbarorum deprimitur, Ismael interficitur, demones fulmine feriuntur. Quoniam in ipsa & per ipsam nos saluos esse credimus: & in ipsa omnis, sicut scriptum est, caro videbit salutare Dei nostri, & videbunt Iudæi, in quem confixerunt. Nos autem, qui in eius lumine ambulamus, cum ipso glorificabimur, & cum Deo regnabimus, circa Trinitatem cum Angelis choreas ducentes: Quæ adoratur in patre, & filio, & spiritu sancto, nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

BEATI PETRI DAMIANI SERMO DE EXALTATIONE SANCTÆ CRVCIS: VT HABETUR IN TOMIS ALOYSIJ.

DE Virga Iesse deuenimus ad virgam Crucis, & principium redemptionis sine concludimus. Ex illa Iesus Christus virgo virga virgine mirabiliter est generatus: in ista Martyr, martyrum caput, & martyrij forma turpiter est appensus. Illa virga directionis, virga regni tui: ait illud familiare Spiritus sancti organum: quia nihil Virgine relictius, subtilius nihil. Audi & de alia: Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Profecto Crux fuit virga virtutis, in qua Dominus virtutum viriliter pugnavit, & vincit. Assumpsit mihi duas virgas, (ait Propheta) vnam vocauit decorem, & alteram funiculum. Virga pulchritudinis, vterus Virginis? (Pulchra, inquit, ut Luna) virga funiculi, lignum patibuli, determinans vtraque regnum Dei & diaboli, imponens frenum malitiæ eius, latamque eius peruagationem validissima potestate coercens. In hac confossum est latus innoxium, & ad horam crucifixus est innocens manibus, & mundo corde. Terribilis ille Diabolus latro, cuius manus plenæ sunt sanguine, in hac item confossum est, & confectus. Sed

- Coloff. 2. Christus aliter, aliter ipse: Christus ad momentum, ille in aternū. Debellaui aëreas potestates, (ait Apostolus) & affixit eas Cruci suæ. Ex altera parte crucifixus est Redemptor noster, ex alia summus ille præuaricator. Rex Hai (vt narrat historia) suspensus est in gemino patibulo: ita rex mortis in duplici patibulo suspēditur: quia dum Christum interficit, in ipsa Cruce crucifigitur, quam inuenit.
- Ioh. 8. iuxta 70. Magnum sacramentum Crucis, nec est aliquid hoc sacramento sacratius. Respi- ce Crucem stantem, & vide quam recta cacuminatione de terris erigatur ad cælum, & veritatem rei, ipsa imagine proteſtetur. Nonne tibi videtur figura eius cælum & terram sublimi continuatione coniungere? Hæc est firmissimum & indissolubile glu- ten, quo conglutinantur rationales creaturæ, vt ex vtrisque fiat illa ciuitas, cuius partici- patio eius in idipsum. Vide etiam quomodo quadrifaria ratione quatuor mundi climata comprehendat, & omnem ad se pertrahat creaturam? Aditæ Iesus in me- dio, quadrifaria sui corporis parte distentus, & expansis manibus, omnibus ad se ex omni parte venientibus amplissimum misericordiæ sinum ostendit. Nam apud Do- minum misericordiæ, & copiosa apud eum redemptio. Prorsus copiosa, non stricta: quia largiter vnda sanguinis de corpore Christi per quinque partes emanauit. Suffi- ceret ad redemptionem orbis vel vna preciosissimi sanguinis gutta: sed data est co- pia, vt virtus diligentis in beneficij redundatione clarescat. Sed ne forte occurreret tibi, vt vbiquæ terrarum currens, Redemptorem tuum inuenire non posses, à qua- que mundi parte procedas, siue ab Oriente, siue ab Occidente, seu à Meridie, vel à Septentrione, paratus est ipse suscipere venientem, & blanda confouere dulcedine. Sed attende, quid tibi exprimitur de corde altissimi. Venis ad hominem crucifixum: Crucifixus venias, aut crucifigendus. Qui enim Christi sunt, crucifixerunt carnem suam cum vitijs & concupiscentijs. Sic dignum Christo, necessarium tibi. Sed iam ascende mecum ad Verbi huius celsiora fastigia, & vide quidnam sit quod egreditur.
- Psal. 72. Scriptum est in Regnorum historia, quia beata illa mater ait ad Eliam? En col- ligo duo ligna. Duo ligna, duo Crucis brachia sunt. In his duobus humanam & An- gelicam naturam intellige. Et illud quidem lignum, quod recta sublimitate tendit ad cælos, superiorem accipe naturam, quæ stetit in rectitudine, & officiosissima deu- otione voluntati Dominantis adhæsit. Illud verò, quod transuersum est, humanam designat, quæ transuersa, immò (vt verius dicamus) euersa, status sui perdidit æqui- tatem. Intuere cum quanto sacramento iungantur. In vtroque ligno fit scissio, & ex occasione vulnere iunctura componitur. Supercælestes spiritus non mediocriter vulnera acceperunt, cum Deus in Angelis suis reperit prauitatem: nec contemnenda plaga, cum eam refarciri oporteat, quia non restituto sociali nume- ro, numerositas cadens facta videtur in vanum. Inferior verò natura à planta pedis vsque ad verticem, ita venenifera fermentatione infecta est, vt nesciat vnde veniat, aut quò vadat. Vtrorunq; spirituum igitur vtrisque vulneribus non mediocriter hian- tibus, impressio facta est iuncturalis, quæ Christo coniungente ita est refarcita, vt ni- hil vulniferum videatur inesse. Christus enim in vtrisque, & pro vtrisque confixus, vtroſque cauilla corporis sui validius nedit, & corpus proprium iuncturis opponit, ne valeat resillire. Crux igitur iungit cælū & terram: Christus in Cruce trahit omnia: leo rugiens ibi ligatur: Angelus confœderatur & homo: totumque per eam refici- tur, quicquid fecit manus altissimi.
- Psal. 79. Cur Christ? omnem suu sanguine ef fuderit, cum vna gutta ad redimē- dum mun- dum suffici- at.
- Gal. 5. Crucifixus venias, aut crucifigendus. Qui enim Christi sunt, crucifixerunt carnem suam cum vitijs & concupiscentijs. Sic dignum Christo, necessarium tibi. Sed iam ascende mecum ad Verbi huius celsiora fastigia, & vide quidnam sit quod egreditur.
5. Reg. 17. Scriptum est in Regnorum historia, quia beata illa mater ait ad Eliam? En col- ligo duo ligna. Duo ligna, duo Crucis brachia sunt. In his duobus humanam & An- gelicam naturam intellige. Et illud quidem lignum, quod recta sublimitate tendit ad cælos, superiorem accipe naturam, quæ stetit in rectitudine, & officiosissima deu- otione voluntati Dominantis adhæsit. Illud verò, quod transuersum est, humanam designat, quæ transuersa, immò (vt verius dicamus) euersa, status sui perdidit æqui- tatem. Intuere cum quanto sacramento iungantur. In vtroque ligno fit scissio, & ex occasione vulnere iunctura componitur. Supercælestes spiritus non mediocriter vulnera acceperunt, cum Deus in Angelis suis reperit prauitatem: nec contemnenda plaga, cum eam refarciri oporteat, quia non restituto sociali nume- ro, numerositas cadens facta videtur in vanum. Inferior verò natura à planta pedis vsque ad verticem, ita venenifera fermentatione infecta est, vt nesciat vnde veniat, aut quò vadat. Vtrorunq; spirituum igitur vtrisque vulneribus non mediocriter hian- tibus, impressio facta est iuncturalis, quæ Christo coniungente ita est refarcita, vt ni- hil vulniferum videatur inesse. Christus enim in vtrisque, & pro vtrisque confixus, vtroſque cauilla corporis sui validius nedit, & corpus proprium iuncturis opponit, ne valeat resillire. Crux igitur iungit cælū & terram: Christus in Cruce trahit omnia: leo rugiens ibi ligatur: Angelus confœderatur & homo: totumque per eam refici- tur, quicquid fecit manus altissimi.
- Iob 4. Excede ergò paulisper sensus carnis, & irruentia corporearum phantasmata vo- luptatum, & intueri diuinæ naturæ bonitatem, suauitatem, dignationem. Medita- re positionem crucifixi corporis. Vide si aliquid est in eo, quod non peroreret pro te apud Patrem. Diuinum illud caput, multiplici spinarum densitate densatum, vsque ad cerebri teneritudinem confixum est, dum configitur spina. Spinis pecca- torum suorum, ait Dominus per Prophetam, circumdedit me populus iste. Ad quid hoc? Ne doleret caput tuum, ne tua vulneretur intentio. Caligauerunt in mortem oculi tui, & illa luminaria, quæ illuminant orbem, ad horam extincta sunt. Nonne illis obtenebrantibus, tenebræ factæ sunt per vniuersam terram, & illa duo magna luminaria cum illis luminarijs submotæ sunt? Hoc autem totum factum est, vt auerterentur oculi tui, ne viderent vanitatem: & si viderent, non adhererent. Aures illæ, quæ in cælis audiunt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, audiē- runt in terris: Daemonium habet, & Crucifige, crucifige eum. Vt quid istud? Ne aures tuæ
- Cruce Chri- sti coniungit cælum & terram.
- Christus crucifixus vt cogitan- dus.
- Esa. 6. Iohan. 7.

tua obsurdescerent ad clamorem pauperis, nē reciperent auditum vanum, nē detractionis virus apertis propitijsque auribus susciperent. Speciosa illa facies speciosi forma præ filiis hominum, sputis illata est, afflicta colaphis, addicta delusionibus! sic nanque scriptum est; Coeperunt conspuere in eum, & percutere faciem eius, & illudere ei, dicentes; Prophetiza, quis est, qui te percussit? Quarè hoc? Vt facies tua illuminaretur, illuminata confirmaretur, & diceretur de te; Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati. Os illud, quod docet Angelos, homines instruit; quod dixit, & factum est; parumpèr obmutuit, vt veritatem & iudicium loqueretur os tuum, & conisteretur Dominum Deum suum. Manus illæ, quæ fundauerunt caelos, extensæ sunt in Cruce; clausque transuerberatæ durissimis, vt manus tuæ tenderentur ad inopem, & dicere posses; Anima mea in manibus meis semper. Quod tenemus in manibus, non facile obliuiscimur! sic & qui animam suam bonæ operationi imprimit, non tradit eam obliuioni. Pectus illud, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, lancea militari perfossum est; vt pectus tuum à prauis cogitationibus mundaretur, mundatum sanctificaretur, conseruaretur sanctificationem. Pedes illi, quorum scabellum adorare debemus, quia sanctum est, dura transixione confixi sunt, nē pedes tui festinarent ad malum, sed currerent viam mandatorum Domini. Quid plura? Foderunt eius manus, & pedes, & dinumerauerunt omnia ossa sua: pro te carnem & animam suam posuit, vt corpus & spiritum tuum sibi vendicaret. Toto se totum te comparauit. Quid ultra debuit facere, & non fecit? Absoluit vinculum, illuminatit cæcum, quia Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Reduxit erroneum, reconciliauit reum, qui te portauit in humeris suis, qui pro te Patri proprio sanguine satisfecit.

Attende ergo consilium Dei tui, non solum cum Patre regnantis, sed & dulcissimi amici tui in Cruce pendentis; nec enim falli potest, quia Sapientia est; nec fallere te vult, pro quo ignominiosam sustinet poenam. Si quis, inquit, vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Audi consilium, non præceptum. Si enim præceptum esset, quicumque effectui non manciparent, cruciatus possent expectare perpetuos. Sed cum dicit, Si quis vult, in nostra posuit voluntate, vtrum ex æquo cum eo currere festinemus. Grandis profecto labor, sed præmium incomparabile. Post me, inquit. Post eum eundem est, quia ipse est Veritas, nē decipiamur; per eum, quia ipse est Via, nē aberremus; ad eum, quia ipse est Vita, nē moriamur. Ego sum, ait, Via, Veritas, & Vita. Sequitur; Abneget semetipsum. Primus ille parens præfixis obedientiæ legibus coarctatus, in campum malæ libertatis exiit. Acceperat in præcepto, vt voluntatem Creatoris præponeret suæ; sed vsus, immo abusus propria voluntate, cum habere se voluit, perdidit semetipsum. Depulsus ergo ab illa felici hereditate, exilium sortitus est pro patria, mortem pro vita, pro gloria ignominiam. Si vis ergo ad tuam hereditatem reuerti, tuam abnega voluntatem. In hac abnegatione duo solummodo sunt, aduersus quæ pugnare, & expugnare oporteat; elatio in mente, voluptas in corpore. Fuge regem, & regis exercitum, superbiam, & superbiæ prolem; & illum securus, immo consecutus es, qui dixit; Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Preciosa vestis, epulæ lautiores, & voluptas secretior longe sint à re, & carnes tuas timore Domini confixisti. Abnegatio igitur voluntatis, hereditatis est recuperatio.

Sequitur; Tollat crucem suam. Si non cecidisset Adam, & in illa sui statûs dignitate mansisset, esset tamen aliàs euocandus, & in ordinem promouendus Angelicum, ob duplicem enim causam factus erat, & ad resarciendum numerum imminutum, & ad illum implendum, qui deerat, si Angelus non cecidisset. Quia igitur per abrenunciationem propriæ voluntatis nobis hereditas redditur, consequenter per crucis portationem grata illa beatorum spirituum societas reparatur. Duo verò notabilia sunt, quæ in hac crucis portatione nos habere oporteat, vt læsi non lædamus, & beneficiamus lædentibus. Magnum quidem, & ultra hominem est, asperitatem verborum & verberum non solum pati, sed & non reddere. Illud verò maius est, & diuinum quiddam sapit, benefacere his, qui oderunt te. Magister noster & Dominus, Christus filius Dei, & lædentes patienter pertulit, & benefecit lædentibus, dicens; Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Considera beneficium, dum fel ori, clauis manibus, lancea lateri apponerentur ab inimicis; os, & manus, & latus agebant pro inimicis. Vide ergo, si Angelicæ dignitati iustè hæc as-

signemus. Hæc enim duo, illorum proprietati sunt propria. Quotidiè illos ad nostræ custodiam deputatos multipliciter offendimus, & offensam negligentia cumulamus. Ipsi autem, licet à nobis frequenter iniurias patiantur, sustinent tamen, & compatiuntur peccantibus; nec minor illorum circa nos custodia, immò maior sollicitudo, cum boni custodis sit, infirmis magis, quam sanis, operam exhibere.

Nota Angelorum erga nos benevolentiam.

Subiungitur; Et sequatur me. Cum in sui abnegatione reuocetur hæreditas, & in tollendo crucem dignitas Angelorum, in imitatione Christi summa nobis felicitas referuatur. Hic est virtutum consummatio, finis cursus, principium præmiorum. Sed in hac imitatione duo sunt adimplenda, videlicet, vt magistrorum subdaris imperijs, & perseuerantiam non amittas. Ità planè poteris sequi Christum, qui non venit facere voluntatem suam, sed eius, qui misit illum, & qui pro eadem voluntate non timuit ponere animam suam. Quo fructu, qua vtilitate, quo præmio? Vt vbi ego sum, inquit, illic sit & minister meus. Quanta dignitas esse cum Deo, beatis interesse spiritibus, & in illum caelestem conuentum perpetuò numerari?

Iohan. 5.

Iohan. 12.

Rom. 6.

Qui sint qui Christum spiritaliter crucifigant.

1. Pet. 5.

Psal. 8.

Gal. 6.

Vide ergò, nè rursus tibi metipsum crucifigas Filium Dei, & ostentui habeas, rursus fabricans crucem, in qua crucifigatur ille, qui resurgens ex mortuis, iam non moritur. Intuere, nè mortiferam crucem efficias, in qua facias Filium Dei amarum doloribus interire. Superbia superius, inferius luxuria, à dextris prosperatio iniquitatis, à sinistris aduersitatis desperatio, spinas, clauos, & lanceam filio Virginis representant. Cum enim eleuans te, & ambulans collo extento, caput altissimi spinarum multiplicitate contorques, & hic à superioribus superari moleste fers, immò superiores potius superare contendis, illi similis es, qui se similem Altissimo cogitauit. Scriptum est enim; Deus superbis resistit, illis videlicet, qui cum eo ex æquo stare contendunt. Cum ponis oculos tuos, vt non respicias caelum, & voluptuosus carnis tuæ motibus moueris & traheris, durioribus clavis tuis pedes omnipotentis transfuerberans, ab inferiori inferis supplicium, dum momentanea voluptate voluntatem Dominantis excludis. Cum prosperaris in iniquitate, & foetidiori cursu rerum peccata peccatis accumulans, clauum ponis in illius dextera, quem de suis bonis persequi non desistis. Cum verò abundantiori tristitia absorberis, & tuam impietatem pietati Dei præponderas, sinistram eius transfigis, & conceptum furorem furore tuæ desperationis amplificas. Denique cum præsumis defendere quod fecisti, læcearem ictum lateri Saluatoris intorques, nihilque grauius ingeris Crucifixo, quam tueri quod odit. de hoc enim peccato scriptum est; Non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. Vides iam, quanta differentia inter vtranque crucem perambulet. Relinque ergò crucem, quam tibi fabricasti, & gloriare in Cruce Domini Dei tui, qui est benedictus in secula, Amen.

EIVSDEM PARACTERICVM CARMEN DE IPSA SANCTA CRUCE.

Iohan. 1.

Colof. 2.

Nica spes hominum, Crux, ô venerabile signum,
Omnibus esto salus, vnica spes hominum.
Baiula tu precij, quod mundi debita soluit,
Quo meruit redimi, baiula tu precij. Vnica.
Tartara victa tuis spoliis cessere triumphis:
Lugent vexillis tartara victa tuis.
Pandis & astra pijs, proprio quos stigmatè signas:
Das requiem fessis, pandis & astra pijs. Vnica.
Chirographum vetiti pepigit quod cautio ligni,
Diluis & pomi chirographum vetiti.
Lux, honor, imperium, laus, gloria, doxa per æuum,
Sit tibi, trine Deus, lux, honor, imperium. Vnica.

HISTO

DE S. CORNELIO PAPA ET MARTYRE. 249
HISTORIA BREVIS CORNELII ROMANI
 PONTIFICIS ET MARTYRIS SANCTISSIMI,
ex libro Pontificali Damasi Papae.

CORNELIVS natione Romanus, ex patre Castino, ^{14. Septembris.} fe-
 dit annos tres in Episcopatu, & dies decem. Hic sub Cae-
 sare * Decio martyrio coronatur. Sub huius Episcopatu
 Nouatus Nouatianum extra Ecclesiam ordinavit, & in
 Africa Nicostratum. Hoc facto, confessores qui se sepa-
 rauerant à Cornelio, cum Maximo presbytero, qui cum
 Mose fuit, ad Ecclesiam sunt reuersi, & facti sunt confes-
 sores fideles. Post hoc Cornelius Episcopus Centumcel-
 las pulsus est, & ibi scriptam epistolam de sua confirma-
 tione, missam à Cypriano (quam Cyprianus in carcere
 subscripsit, & dedit Celerino lectori) suscepit. Hic tem-
 poribus suis, rogatus à quadam matrona Lucina, corpora Apostolorum beatorum
 Petri & Pauli è Catacumbis leuauit noctu. Primùm quidem corpus beati Pauli bea-
 ta Lucina posuit in praedio suo via Ostiensi, ad locum ubi decollatus est. Beati verò
 Petri corpus accepit beatus Cornelius Episcopus, & posuit iuxta locum, ubi crucifi-
 xus est, inter corpora sanctorum Episcoporum in templo Apollinis in Vaticano pa-
 latij Neroniani, in monte aureo, tertio Calendas Iulij.

^{Alij volūt sub Gallo & Volufiano. Nouatus haereticus.}

^{S. Cornelius corpora sanctorum Petri & Pauli transtulit.}

Post hoc Cornelius ambulauit Centumcellas. Eodem tempore audiuit Decius, quod epistolam accepisset à beato Cypriano Carthaginensi Episcopo. Qui misit Centumcellas, & adduxit beatum Cornelium. Quem iussit sibi cum praefecto vrbs
 in Tellude noctu presentari: cui ita dixit; Sic definisti, vt nec deos consideres, nec
 precepta principum audias, nec nostras minas timeas, vt contra rempublicam literas
 accipias, & dirigas? Cornelius Episcopus respondit, dicens; Ego de corona Domini
 mei literas accepi & direxi, & non contra rempublicam, sed magis per spirituale con-
 siliū ad animas redimendas. Tunc Decius iracundia plenus, iussit os beati Cornelij
 cum plumbatis caedi, & praecipit cum duci ante templum Martis, vt adoraret. Quod
 si non fecerit, dicens, capite truncetur. Post hoc, id est, tertio Nonas Martij, ante-
 quam passus est, omnia bona Ecclesiae tradidit Stephano Archidiacono. Hoc factum
 est. Qui cum adorare non vellet, decollatus est in loco supradicto. Cuius corpus noc-
 te collegit beata Lucina cum clericis, & sepeleuit in crypta iuxta coemeterium Ca-
 lixti in praedio suo via Appia, decimo octauo Calendas Octobris. Et cessauit Episco-
 patus dies * trigintaquinque.

^{S. Cornelius sistitur coram tyranno.}

^{Os eius plumbatis caeditur.}

^{Capite puniuit.}

* 66.

In vetusto quodam exemplari sic legitur:

Hic iam ante passionem suam omnia bona Ecclesiae, tradidit Stephano Archidiacono suo. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrium, & ordinauit presbyteros quatuor, diacones quatuor, Episcopos per diuersa loca numero septem. Epistolas atque decreta Episcopis & catholicis viris per diuersa loca direxit.

EX EPISTOLA BEATI CYPRIANI AD ANTONIANVM DE EODEM SANCTISSIMO PONTIFICE, quae est libri 4. Epistola 2.

VENIO iam nunc, frater charissime, ad personam Cornelij collegae nostri, vt Cornelium nobiscum verius noueris, non de malignorum & detrahentium mendacio, sed de Domini Dei iudicio, qui Episcopum fecit, & coepiscoporum testimonio, quorum numerus vniuersus per totum mundum concordī vnanimitatē consensit. Nam (quod Cornelium nostrum charissimum Deo & Christo, & Ecclesiae eius, itē consecratoribus cunctis laudabili praedicatione commendat) non iste ad Episcopatum subito peruenit, sed per omnia
 officia Ecclesiastica promotus, & in diuinis administrationibus Dominum saepe pro
 meritis, ad sacerdotij sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum
 deinde Episcopatum ipsum nec postulauit, nec voluit, nec vt ceteri, quos arrogantia
 &

^{Nota de officijs, id est, Ordinibus Ecclesiasticis.}

& superbiæ suæ tumor inflat, inuasit? sed quietus & modestus, & quales esse consueverunt, qui ad hunc locum diuinitus eliguntur, pro pudore virginalis conscientiæ suæ, & pro humilitate ingenitæ sibi & custoditæ verecundiæ, non vt quidam, vim fecit, vt Episcopus fieret? sed ipse vim passus est, vt Episcopatum coactus exciperet. Et factus est Episcopus à plurimis collegis nostris, qui tunc in vrbe Roma aderant? qui ad nos literas honorificas, & laudabiles, & testimonio suæ prædicationis illustres, de eius ordinatione miserunt.

Factus est autem Cornelius Episcopus de Dei & Christi eius iudicio, de clericorum penè omnium testimonio, de plebis, quæ tunc adfuit, suffragio, & de sacerdotum antiquorum & honorum virorum collegio: cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri & gradus cathedræ sacerdotalis vacaret. Quo occupato Dei voluntate, atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis iam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est: nec habeat Ecclesiasticam ordinationem, qui Ecclesiæ non tenet vnitatem? quisquis ille fuerit, multum de se licet iactans, & sibi plurimum vendicans, profanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post vnum, qui solus esse debeat, factus est, non iam secundus ille, sed nullus est.

Tum deinde post Episcopatum non exambitum, nec extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto Episcopatu suo virtus? quantum robur animi? qualis firmitas fidei? Quod nos simplici corde & perspicere penitus, & laudare debemus? sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus Dei sacerdotibus, fanda atque infanda comminaretur, cum multo patientius & tolerabilius audiret leuari aduersus se æmulum principem, quàm constitui Romæ æmulum sacerdotem. Nonne hic, frater charissime, summo virtutis & fidei testimonio prædicandus est? nonne inter gloriosos confessores & martyres deputandus, qui tantum temporis sedit, expectans corporis sui carnifices, & tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium aduersum edicta feralia resisterent, & minas, & cruciatus, & tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio inuaderent, vel cruci figerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere poenarum viscera eius & membra laniarent? Etiam si maiestas Domini protegentis & bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit? tamen Cornelius, quantum ad eius deuotionem pertinet & timorem, passus est quicquid pati potuit, & tyrannum armis & bello postmodum vidu, prior sacerdotio suo vicit. Quod autem quædam de illo inhonesta & maligna iactantur, nolo mireris: cum scias hoc esse opus semper diaboli, vt seruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falsis gloriosum nomen infamet: vt qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias, & verissimè comperisse, nulla illum libelli, vt quidam iactant, labe maculatum esse: sed neque cum Episcopis, qui sacrificauerunt, communicationem sacrilegam miscuisse: sed eos demum, quorum causa audita, & innocentia comprobata sit, coniunxisse nobiscum. Nam & de Trophimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est, vt ad te pertulit rumor & mendacium malignorum. Nam sicut antecessores nostri sæpè fecerunt, colligendis fratribus nostris charissimus frater noster Cornelius necessitati succubuit? & quoniam cum Trophimo pars maximâ plebis abscesserat, redeunte nunc ad Ecclesiam Trophimo, & satisfaciente, & poenitentia deprecationis errorem pristinum consistente, & fraternitatem, quam nupèr abstraxerat, cum plena humilitate & satisfactione reuocante, audita sunt eius preces, & in Ecclesiam Domini non tam Trophimus, quàm maximus fratrum numerus, qui cum Trophimo fuerat, admissus est: qui omnes ad Ecclesiam regressuri non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus: pro quo satisfacere fratrum reditus, & restituta multorum salus: sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet, non secundum quod ad te malignorum litera pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurpet. Sed & quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nunciatus est, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur. Neque enim possunt laudare nos, qui recedunt: aut expectare debemus, vt placeamus illis, qui nobis displicentes, & contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare & de Cornelio, & de nobis quæcunque iactantur, nec audias facile, nec credas, frater charissime.

Opus diaboli, seruis Dei obtrectare.

Trophimus apostata ad ecclesiam se reuertitur.

Nota lector quid tribuendum sit apostatis, dum catholicis detrahunt.

DE S. CYPRIANO EPISCOPO ET MARTYRE. 251
 VITA ET MARTYRIVM BEATI CYPRIANI
 EPISCOPI CARTHAGINENSIS ET MARTYRIS

*illustriſſimi, auctore Pontio eius Diacono. numerum
 capitum margini adiecimus.*

CYPRIANVS religioſus Antistes, ac teſtis Dei glorioſus, tametsi multa conſcripſit, per quæ memoria digni nominis ſuperuiuat, etſi eloquentiæ eius ac Dei gratiæ largæ fecunditas ita ſe copia & vbertate ſermonis extendit, vt vſque in finem mundi fortasſe non taceat: tamen quia operibus eius ac meritis etiam hæc prærogatiua debetur, vt exemplum ſuum in literas dirigatur, placuit ſummam pauca conſcribere: non quod aliquem gentilium lateat tanti viri vita, ſed vt ad poſteros quoque noſtros incomparabile & grande documentum in immortalẽ memoriã porrigatur. Certè durum erat, vt (cũ maiores noſtri plebeijs & catechumenis martyrium conſecutiſ, tantum honoris pro martyrij ipſius veneratione dederint, vt de paſſionibus eorum multa, aut, propè dixerim, penè cuncta conſcripſerint, vt ad noſtram quoque notiã, qui nondũ nati ſuimus, peruenirent) Cypriani tanti ſacerdotis & tanti martyris paſſio præteriret? Qui & ſine martyrio habuit, quæ doceret, & quæ dum vixit geſſerit, non patèrent: quæ quidem tanta atque tam magna & mirã ſunt, vt magnitudinis contemplatione deterreat, ac imparẽ me eſſe conſitear ad proferendum dignè pro meritorum honore ſermonem: nec poſſe ſic proſequi facta tam grandia, vt quanta ſunt, tanta videantur: niſi quod numerofitas gloriarum ſibi metipſa ſufficiens, alieno præconio non eget.

14 Septembris.
 Cap. 1.

Historiæ
 martyrum
 conſcriptæ.

Accedit ad cumulum, quod & vos de eo multum, aut, ſi fieri poteſt, totum deſideratis audire, concupiſcentes ardore ſagranti vel facta eius cognoſcere, etſi interim vna verba tacuerunt. In qua parte ſi dixerò vos opibus faciendæ defici, minùs dico: faciendæ enim ipſa deficit digna facultate, quæ deſiderium veſtrum pleno ſpiritu ſatiet. Itã vtrinque grauiter vrgemur: Ille nos virtutibus ſuis onerat, vos nos precibus fatigatis. Vnde igitur incipiam? Vnde exordium honorum eius aggrediar, niſi à principio fidei, & natiuitate cæleſti? Si quidem hominis Dei facta non debent aliundè numerari, niſi ex quo Deo natus eſt: Fuerint licet ſtudia, & bonæ artes deuotum pectus imbuerint: tamen illa prætereo: nondũ enim ad vtilitatem, niſi ſeculi, pertinebant. Poſtquam & ſacras literas didicit, & mundi nube diſcuſſa, in lucem ſapientiæ ſpiritualis emerſit, ſi quibus eius interfuſiſ, ſi qua de antiquioribus compari, dicam; Hanc tamen petens veniam, vt quicquid minùs dixerò, (minùs enim dicam neceſſe eſt) ignorantia meã potiùs, quàm illius gloriæ derogetur.

Cap. 2.

Bona opeta
 eius ante ba
 ptifmum.

Inter igitur fidei ſuæ prima rudimenta, nihil aliud credidit Deo dignum, quàm ſi continentiam tueretur. Tunc enim poſſe idoneum fieri & pectus & ſenſum ad plenam veri capacitatem, ſi concupiſcentiam carnis robuſto atque integro ſanctimoniam * vigore calcaret. Quis vnquam tanti miraculi meminit? Nondũ ſecunda natiuitas nouum hominem ſplendore toto diuinæ lucis oculauerat, & iam veteres ac priſtinas tenebras ſola lucis paratura vincebat. Deindè, quod maius eſt, cùm de leſione diuina, quædam iam, non pro conditione natiuitatis, ſed pro fidei feſtinatione didiciſſet, ſtatim rapuit, quod inuenit, promerendo Domino profuturum. Diſtractis rebus ſuis ad indigentiam multorum pauperum ſuſtendam, tota prædia precio diſpensans, duo bona ſimul iunxit, vt & ambitionem ſeculi ſperneret, qua pernicioſius nihil eſt: & miſericordiam, quam Deus etiam ſacrificijs ſuis prætulit, quam nec ille, qui legis omnia mandata ſeruãſſe ſe dixerat, fecit, impletet: & præpropera velocitate pietatis, penè antè coepit perfectus eſſe, quàm diſceret. Quis, oro, de veteribus hoc fecit? Quis de antiquiſſimis in fide ſenibus, quorum mentes & aures per plurimos annos diuina verba pulſauerant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei homo, & cui nondũ forſitan crederetur, ſupergreſſus vetuſtatis etatè glorioſis & admirandis operibus perpetravit? Nemo metit ſtatim, vt ſeuit: nemo vindemiam de nouellis ſcribibus expreſſit: nemo adhuc vnquam de nouiter

Cap. 3.

En tibi præclarum continentie exemplum, hæreticis valde inuſum. * rigore. Martij. Res ſuas elargitur pauperibus. Oſce 6.

noniter plantatis arbusculis matura poma quæsiuit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Præuenit, (si potest dici, res enim fidem non capit) præuenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem.

Cap. 4.
1. Tim. 3.

Aiunt Apostoli literæ, debere neophytos præteriri, nè stupore gentilitatis nondum fundatis sensibus adhærente, aliquid in Deum nouitas inerudita peccaret. Ille fuit primus, & puto solus exemplo, plus fide posse, quam tempore promoueri. Sed & si in Apostolorum Actibus Eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, à Philippo statim tinctus, non consimilis comparatio. Ille enim & Iudæus erat, & de templo Domini veniens, prophetam legebat Esaiam, & sperabat in Christo, etsi nondum eum venisse crediderat. Hic de imperitis gentibus veniens, tam matura cœpit fide, quantâ pauci fortasse perfecerint. Mora denique circa gratiam Dei nulla, nulla dilatio. Parum dixit. Presbyterium & sacerdotium statim accepit. Quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credentem?

S. Cyprianus in sacerdos.
Cap. 5.

Multa sunt, quæ adhuc plebeius, multa quæ iam presbyter fecit, multa quæ ad veterum exempla iustorum, imitatione consimili prosequutus, promerendo Dominum totius religionis obsequio præstitit. Nam & sermo illi de hoc fuerat vstitatus, vt si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri, propter quæ facta Deo placuisset. Si Iob Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, & cui in terris nemo compararetur, faciendum docebat ille, quicquid Iob ante fecisset, vt dum & nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium prouocemus. Contemptis ille dispendijs rei familiaris, tantum exercitata virtute profecit, vt nec temporalia damna sentiret. Non illum penuria, non dolor fregit, non vxoris suadela deflexit, non propria corporis dira poena concussit. Permansit in suis sedibus fixa virtus, & altis radicibus fundata deuotio, nullo diaboli tentantis impetu cessit, quo minus Dominum suum fide grata etiam inter aduersa benediceret. Domus eius patuit cuicumque venienti, nulla vidua reuersa est sinu vacuo, nullus indigens lumine, non illo comite directus est, nullus debilis gressu, non illo baiulo vectus est, nullus nudus auxilio, de potentioris manu non illo tutore protectus est. Hæc debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. Et sic per bonorum omnium documenta decursens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum.

Iob 1.

Magnus contemptus reru caducarum.

Mira charitas & benignitas erga miseros.

Cap. 6.

*coequalis sectæ, sed vt

Erat sanè illi etiam de nobis contubernium viri iusti & laudabilis memoria. Cæcilij, & aetate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ diuinitatis à seculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obseruantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non iam vt amicum & anime coequalem, sed tanquam nouæ vitæ parentem. Denique ille demulsus eius obsequijs, intantum dilectionis immensa merito prouocatus est, vt de seculo excedens, arcensione iam proxima, commendaret illi coniugem ac liberos suos, & quem fecerat de sectæ communione participem, postmodum faceret pietatis heredem.

Cap. 7.

Eligitur Episcopus ad huc neophytus.

Longum est ire per singula, cuncta eius facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum solum hoc arbitrò satis esse, quòd iudicio Dei & plebis fauore, ad officium sacerdotij & Episcopatus gradum adhuc neophytus, & vt putabatur, nouellus electus est. Quauis in primis fidei suæ adhuc diebus, & rudi vitæ spiritalis aetate, sic generosa indoles reluceret, vt & si nondum officij, spei tamen fulgore resplendens, imminens sacerdotij totam fidutiam polliceretur.

Cap. 8.

Recusat Episcopatum.

Non præteribo etiam illud eximium, quemadmodum cum in dilectionem eius & honorem totus populus, adspirante Domino, profiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus cedens, & indignum se titulo tanti honoris existimans, vt dignus magis fieret. magis enim dignus efficitur, qui quod meretur, recusat. Quo tunc ardore plebs astuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens (vt exitus docuit) non tantum Episcopum, sed in eo, quem tunc latentem diuinitatis præfagio taliter flagitabat, futurum etiam martyrem requirebat. Obsederat fores domus copiosa fraternitas, & per omnes aditus sollicita charitas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi Apostolicum illud euenire, quod voluit vt per fenestram deponeretur, si cum Apostolo etiam ordinationis honore similaret. Erat videre cæteros omnes suspensos, anxio spiritu expectare venturum, cum gaudio nimio excipere venientem. Inuitus dico, sed dicam necesse est. Quidam illi restiterunt, vt & vinceret: quibus tamen quanta lenitate, quam patienter, quam beneuolenter indulgit, quam clementer ignouit, amicissimos eos postmodum, & inter necessarios computans, mirantibus multis? Cui enim non possit

Act. 9.

postmodum, & inter necessarios computans, mirantibus multis? Cui enim non possit

posset esse miraculo; tam memoriosa mentis obliuio?

Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quæ illi pietas, qui vigor
 misericordiam, quanta censura? Tantum sanctitatis & gratiæ ex ore eius lucebat, vt
 confunderet mentes intuentium. Grauis vultus & lætus, nec seueritas tristis, nec co-
 mitas nimia; sed admixta vtrinque temperies, vt esset ambigere, vereri plus, an diligi
 mereretur, nisi quod & vereri & diligi merebatur. Sed nec cultus fuit dispar à vultu:
 temperatus & ipse de medio non illum superbia secularis inflauerat, nec tamẽ pro-
 sùs affectata penuria sordidarat: quia & hoc vestitus genus à iactantia minus non est,
 quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas. Quid autem circa pauperes Episcopus
 faceret, quos catechumenus diligebat? Viderint pietatis Antistites, seu quos ad offi-
 cium boni operis instruxit ipsius ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio com-
 munitatis ad obsequium exhibendæ dilectionis arctauit. Cyprianum de suo talem accep-
 tit cathedra, non fecit. statim denique pro talibus meritis etiam proscriptiois glo-
 riam consecutus est. Nec enim aliud oportebat, quam vt eum, qui intrà secretam
 conscientiam latebram, religionis & fidei toto honore florebat, etiam publicè cele-
 brata gentiliū fama titularet. Potuisset quidem tunc pro velocitate, qua semper
 omnia consecutus est, etiam martyrii circa eum debita corona properare, maximè
 cum & suffragiis sæpè repetitis ad leonem postularetur: nisi per omnes ordines glo-
 riarum transeundum illi esset, & sic ad summa veniendum: & nisi imminens ruina,
 ope tam secundi pectoris indigeret. Finge enim tunc illum martyrii dignatione
 translatum. Quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis ostenderet? Quis
 virgines ad congruentem pudicitiam disciplinam & habitum sanctimonia dignum,
 velut frenis quibusdam lectionis Dominicæ coerceret? Quis doceret pœnitentiam
 lapsos, veritatem hæreticos, schismaticos vnitatem, filios Dei pacem, & Evangelicam
 precis legem? Per quem gentiles blasphemii, repercussis in se ipsis, quæ nobis ingerunt,
 vincerentur? A quo Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum, aut (quod
 magis est) fidei paruioris, consolarentur spe futurorum? Vnde sic misericordiam,
 vnde patientiam disceremus? Quis liuorem, de venenata inuidiæ malignitate veni-
 entem, dulcedine remedii salutaris inhiberet? Quis martyres tantos exhortatione
 diuini sermonis erigeret? Quis denique tot confessores, frontium notatarum secun-
 da inscriptione signatos, & ad exemplum martyrii superstites reseruatos, in centiuo-
 tubæ caelestis animaret? Benè, benè tunc & verè spiritualiter contigit, quod vir tam
 necessarius, tam multis & tam bonis rebus à Martyrii consummatione dilatus est.
 Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? Vt nihil aliud excussem, ipse post-
 modum passus est, quam passionem vtrique ex more vitaret, si & ante virasset. Fuit
 verò formido illa, sed iusta formido, quæ Dominum timeret offendere? Formido,
 quæ præceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo
 mens, & fides diuinis admonitionibus mancipata, credidit se, nisi Domino latebram
 tunc iubenti paruisset, etiam in ipsa passione peccare.

Puto denique etiam nunc aliqua de dilationis vtilitate differenda, tametsi iam du-
 dum pauca perstrinximus. Per hæc enim, quæ videntur postmodum subsecuta, sequi-
 tur, vt probemus, secessum illum non hominis pusillanimitate conceptum, sed, sicuti
 est, verè fuisse diuinum. Vastauerat Dei populum persecutionis infestæ insolens atque
 acerba grassatio, & quia omnes decipere vna fraude non poterat artifex hostis, qua-
 cunque miles incautus prodiderat latus nudum, dispari genere sauiendi singulos di-
 uersa strage deiecerat: debebat esse, qui posset saucios homines, & varia expugnantis
 inimici artibus iaculatos, adhibita medicinæ caelestis medela, pro qualitate vulneris, vel
 secare interim, vel fouere. Seruatus est vir, ingenij præter cetera etiam spiritualiter
 temperati, qui inter resultantem collidentium schismatum fluctus, Ecclesiæ iter me-
 dium librato limite gubernaret. Non hæc, oro, diuina consilia sunt? Hoc fieri sine
 Deo potuit? Viderint, qui putant posse fortuitum ista contingere. Ecclesia illis clara
 voce respondet, dicens; Ego sine Dei nutu necessarios reseruari non admitto. Percur-
 ramus tamen cetera, si videretur.

Eruptit postmodum lues dira, & detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros per
 diem populos à sua quæque sede abrupto imperu rapiens, continuatas per ordinem
 domos vulgi tremantis inuasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere
 suos impiè, quasi cum illo peste morituro, etiam mortem ipsam aliquis posset exclu-
 dere. lacebant interim tota ciuitate, non iam corpora, sed cadauera plurimorum, &

Y

miseri-

- miseri cordiam in se transeuntium, contemplatione fortis mutua flagitabant. Nemo respexit aliud, præterquam lucra crudelia. Nemo similis euentus recordatione trepidauit. Nemo fecit alteri, quod sibi fieri voluit. Quid inter hæc egerit Christi & Dei Pontifex, qui pontifices mundi huius tanto plus pietate, quanto religionis veritate præcesserat, scelus est præterire. Aggregatam primò in loco vno plebem de misericordia bonis instruit, docens diuinæ lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum profint officia pietatis: tunc deinde subiungit, non esse mirabile, si nostros tantum debito charitatis obsequio foueremus: cum perfectum posse fieri, qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit, qui malum bono vincens, & diuinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit, qui pro persequentium se salute, sicut Dominus monet & hortatur, orarit. Oriri facit Deus iugiter solem suum, & pluuias subindè nutriendis seminibus impertit, exhibens cuncta ista non suis tantum, sed etiam alienis: Et qui se Dei filium profitetur, cur etiam non exemplum patris imitatur? Respondere nos decet natalibus nostris, & quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit, sed probare potius in sobole traducem boni patris, amulatione bonitatis.
- Cap. 12.** Multa alia, & quidem magna prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari. De quibus hoc tantum dixisse satis est, quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim credidissent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est? Distributa sunt ergò continuò pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi, qui angustia paupertatis beneficia sumptus exhibere non poterant, plus sumptibus exhibebant, compensantes proprio labore mercedem, diuitijs omnibus chariorem. Et quis non sub tanto doctore properaret inueniri in parte aliqua talis militiae, per quam placeret & Deo patri, & iudici Christo, & tam bono interim sacerdoti?
- Cap. 13.** Fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est ad omnes, non ad solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid, quam Tobiae incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, & ignoscat iterum, & frequenter ignoscat, aut, vt vicius dixerim, meritò concedat, tamen si ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse post Christum, cuius temporibus plenitudo debetur. Necatos ille à Rege & proiecctos sui tantum generis colligebat: ijs tam bonis & tam pijs actibus superuenit exilium. Hanc enim vicem semper repræsentat impietas, vt melioribus peiora restituat. Et (vt quid sacerdos Dei Proconsule interrogante, responderit taceam, sunt acta, quæ referant) excluditur interim è ciuitate ille, qui fecerat boni aliquid pro ciuitatis salute. Ille, qui laborauerat, nè viuentium oculi paterentur infernæ sedis horrorem: ille, inquam, qui excubijs pietatis inuigilans, pro nefas, ingrata bonitate prouiderat, nè omnibus terram ciuitatis faciem relinquentibus, multos exules deserta respublica ac destituta patria sentiret. Sed viderit seculum, cui inter pœnas exilium computatur. Illis patria chara nimis, & totus affectus est in parentes: nos & parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. Illis extra ciuitatem suam viuere grauis pœna est: Christiano, totus hic mundus, est vna domus. Vnde, licet in abditum & abstrusum locum fuerit relegatus, admixtus Dei sui rebus, exilium non potest computare. Adde quod Deo integrè seruiens, etiam propria in ciuitate peregrinus est. Dum enim se à carnalibus desiderijs continentia sancti spiritus abstinet, conuersationem prioris hominis exponens, etiam inter ciues suos, aut, propè dixerim, inter parentes ipsos, vitæ terrestis alienus est. Accedit, quod etsi hæc talia, pœna possent videri, in huiusmodi tamen causis atque sententijs, quas ob approbandæ virtutis experimenta perpetimur, non est pœna, quia gloria est. Sed esto sanè nobis pœna exilium: illis vltimum crimen & pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis ascribat, qui possunt innocentibus irrogare, quod putant pœnam.
- Cap. 14.** Nolo nunc describere loci gratiam, & deliciarum omnium paraturam interim transeo. Fingamus locum illum situ sordidum, squalidum visu, non salubres aquas habentem, non amœnitatem viroris, non viciniam litoris: sed rupes vastas sylvarum, inter inhospitas fauces desertæ admodum solitudinis, auia mundi parte summotum. Possit licet talis locus habere nomen exilij, quod Cyprianus sacerdos Dei venerat, nonne si hominum ministeria descicerent, vel alites, vt Eliæ, vel vt Danielli Angeli ministrarent? Absit, vt credat aliquis cuilibet minimo, dummodo in confessione

Egregiè erudit sanctus Episcopus plebem sub illa luc.

Matt. 5.

Cap. 12.

Efficacia sermonis eius

Cap. 13.
Galar. 6.

Tob. 2.

S. Cyprianus exulat.

Exiliu Christianus non sentit.

Cap. 14.

3. Reg. 17.
Dan. 14.

fione

sione nominis Christi constituto, aliquid defuturum. Tantum abest, ut Dei Pontifex ille, qui misericordiae semper rebus institerat, horum omnium opibus indigeret.

Iam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus, profusum esse diuinitus, etiam pro animo tanti viri, aptum & competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, & quicquid apponi eis ante promissum est, qui regnum & iustitiam Dei quarunt. Atque ut omittam frequentiam visitantium fratrum, & ipsorum inde civium charitatem, quae representabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus, admirabilem visitationem Dei non praeteribo, qua antistitem suum sic in exilio esse voluit de securura passione securum, ut imminentis martyrii plenior fiducia non exilem tantummodo Curubi, sed & martyrem possideret. Eo enim die, quo primum in exilii loco mansimus, (nam & me inter domesticos comites dignatio charitatis eius delegerat exilem voluntarium, quod vram & in passione licuisset) Apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, iuuenis ultra modum hominis enormis, qui cum me quasi ad praetorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum Proconsulis admoueri. Is ut in me respexit, annotare statim coepit in tabula sententiam, quam non sciebam: nihil enim de me solita interrogatione quaesierat. Sedenim iuuenis, quia tergo eius stabat, admodum curiosus legit, quicquid fuerat annotatum: & quia verbis proferre non poterat, nutu declarante monstravit, quid in literis tabulae illius haberetur. Manu enim expansa & complanata ad spatia modum, ictum solita animaduersionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram: rogare coepi & petere continuo, ut dilatio mihi vel vnus diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cum preces frequenter iterassem, rursus in tabula nescio quid coeperat annotare: Sensi tamen de vultu serenitate, iudicis mentem quasi iusta petitione commotam. Sed ille iuuenis, qui iam dudum de passionis iudicio gestu potius, quam sermone, prodiderat, clandestino identidem nutu concessam dilationem, quae in crastinum perebatur, contortis post inuicem digitis, significare properauit. Ego quanuis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptae lato admodum corde gauderem, meru tamen * impetrationis incertae sic tremebam, ut reliquiae formidinis cor exultans adhuc toto pectore pulsarent.

Quid hac reuelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? Antè illi praedicta sunt omnia, quae cunque postmodum subsecuta sunt. Nihil de Dei verbis immutatum, nihil de tam sancta promissione mutilatum. Singula denique secundum quod ostensa sunt, recognoscite. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur, postulans, ut res suas die illo, quem impetrauerat, ordinaret. Hic dies vnus significabat annum, quo ille post visionem acturus in seculo fuerat. Nam ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in diuinis literis legimus, promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus. Vnde nihil interest, si sub diei significatione solus annus ostensus est, quia illud plenius debet esse, quod maius est. Quod verò nutu potius, & non sermone, explanatum est, representationi temporis seruabatur sermonis expressio. Solet enim tunc verbis quodcunque proferri, quoties quicquid profertur, impletur. Nam & verè cognouit, quare hoc ei ostensum fuisset, nisi postquam eodem die, quo viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens passio pro certo ab omnibus sciebatur: passionis tamen dies certus ab eisdem omnibus, quasi ignorantibus tacebatur. Sanè & in scripturis tale aliquid inuenio. Nam Zacharias sacerdos, promisso sibi per Angelum filio, quia non crediderat, obmutuit: ita ut filij nomen scripturus potius, quam relaturus, nutu tabulas postularet. Merito & hinc, ubi Dei nuncius passionem Antistitis imminentem nutu potius expressit, & fidem admonuit, & sacerdotem munivit. Dilationis autem petendae ratio, de ordinatione rerum, & de voluntatis dispositione veniebat. Quae verò res illi, aut quae voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta dilatio est, ut quicquid circa pauperum fouendorum curam supremo iudicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto propter nihil aliud, immò verò propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipsis, qui eiecerant, & qui occisuri erant, admissa est: ut praesens praesentes pauperes nouissima dispensationis extremis, & ut plenius dixerim, totis sumptibus releuaret.

Cap. 15.

Matth. 6.

Visio S. Cypriani in exilio.

Intelligit vir Dei ex visione se martyrio coronandū.

interpretationis

Cap. 16.

Visionis eius interpretatio.

Luci.

Cap. 17.
Xisti Pontificis martyrium.

Ordinatis ergo tam pierebus, & sic voluntate disposita, proximabat dies crastinus. Iam de Xisto bono & pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre ab Vrbe nuncius venerat. Sperabatur iam iamque carnifex veniens, qui deuota sanctissima victimae colla percuteret. Et sic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, ut corona singulis posset ascribi. Conueniebant interim plures egregij & clarissimi ordinis & sanguinis, sed & seculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam eius antiquam secessum subinde suaderent: & ne parum esset nuda suadela, etiam

Nō vult auferre martyriū S. Cyprianus Episcopus.

loca, in qua secederet, offerebant. Ille vero iam mundum suspensa ad Deum mente neglexerat, nec suadelis blandientibus annebat. Fecisset fortasse tunc etiam, quod plurimis & fidelibus petebatur, si diuino imperio iuberetur. Sed nec illa sublimis tanti viri gloria sine praconio transeunda est, qua iam seculo tumescente, & de fiducia principum infestationem nominis anhelante, ille seruos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus Dominicis instruebat, & ad calcandas passiones huius temporis contemplatione superuentura claritatis animabat. Videlicet tanti illi fuit sacri cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis vota contingere, ut dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur. Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis.

Cap. 18.

Cum ecce Proconsulis iussu ad hortos eius, (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suae venditos, & Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in vius pauperum vendidisset, nisi inuidia de persecutione vitaret) cum militibus suis princeps repente subitauit, immo (ut verius dixerim) subitasse se credit. Unde enim posset tanquam subitari improviso impetu mens semper parata? Processit ergo iam certus expungi, quod diu fuerat retardatum. Processit animo sublimi & erecto, hilaritatem praefers vultu, & corde virtutem. Sed dilatus in crastinum, ad domum principis à pratorio reuertebatur, cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse iam Tascium, quem praeter celebrem gloriosa opinione notitiam, etiam de commemoratione praclarissimi operis nemo non nouerat. Concurrerant undique uersum omnes ad spectaculum, nobis pro deuotione fidei gloriosum, gentilibus & dolendum. Receptum eum tamen & in domo principis constitutum, una nocte continuit custodia delicata, ita ut conuiuia eius & chari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota sollicita, ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat. Concessit enim diuina tunc bonitas verè digno, ut Dei populus etiam in sacerdotis passione vigilaret.

Cap. 19.

Forstam tamen quaerat aliquis, quae causa fuerit à pratorio reuertendi ad principem? & volunt hoc scilicet quidam de suo, tunc Proconsulem noluisse. Absit, ut in rebus diuinitus gestis segnitiam siue fastidium Proconsulis conquerat. Absit, ut malum hoc intra conscientiam religiosae mentis admittam, ut de tam beatissimo martyre ructus hominis iudicaret. Sed crastinus dies ille, quem ante annum dignatio diuina praedixerat, verè crastinus esse debebat. Illuxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille diuinus, quem si Tyrannus ipse differre voluisset, nunquam prorsus valeret, dies de conscientia futuri martyris laetus, & discussis per totum mundi ambitum nubibus, claro sole radiatus. Egressus est domum principis, sed Christi & Dei princeps, & agminibus multitudinis mixtae ex omni parte vallatus est. Sic autem comitatu eius infinitus exercitus adhaerebat, quasi ad expugnandam mortem manu

In diem alterum martyri conferuatur vii primis prauiderat.

facta veniretur. Eundi autem interfuit transitus stadij. Bene vero, & quasi de industria factum, ut & locum congruentis certaminis praeteriret, qui ad coronam iustitiae consummato agone currebat. Sed ubi ad Praetorium ventum est, nondum procedente Proconsule, secretior locus datus est. Illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet, (sedile autem erat fortuito linteum testum, ut & sub iquo passionis Episcopatus honore frueretur) quidam ex tesserijs, quondam Christianus, res suas obtulit, quasi vellet ille vestimentis suis humidis sicciora mutare: qui videlicet nihil aliud in rebus oblati ambiebat, quam ut proficiscentis ad Deum martyris sudores iam sanguineos possideret. Cui ille respondit, & dixit: Medelas adhibemus querelis, quae hodie forstam non erunt. Mirum si contempsit laborem corpore, qui mortem mente contempserat? Quid plura? Subito Proconsuli nunciatus est. Produci- tur, admouetur, interrogatus de suo nomine, se esse respondit. Et hastenus verba. Legit itaque de tabula iam sententiam Iudex, quam nuper in visione non legerat, sententiam spiritalem non temere dicendam, sententiam Episcopo tali & tali teste

Plebs numerosissima spectat ad mortem eundem.

con-

condignam, sententiam gloriosam, in qua dictus est sectæ suæ signifer, & inimicus deorum; & qui suis futurus esset documento, & quod sanguine eius inciperet disciplina sanciri. Nihil hac sententia plenius, nihil verius. Omnia quippè, quæ dicta sunt, licet à gentili dicta, diuina sunt. Nec mirum utique, eum soleant de passione pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat. Inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat. Documento autem suis fuit, qui multis pari genere secuturis, prior in prouincia martyrij primitias dedicauit. Sanciri etiã cœpit eius sanguine disciplina, sed martyrum, qui doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmulati, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt. Et cum exiret Prætorij fores, ibat comes militum turba? & nē quid in passione deesset, centuriones & tribuni latus texerant. Ipse autem locus in æquali est, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte densatis, sublime spectaculū præbeat: sed per enormitatem spatij longioris visu denegato, per confusam nimis turbam pressuram personæ facientes, in ramos arborum repperant; nē vel hoc illi negaretur, ut ad Zachæi similitudinem de arboribus videretur. Luc. 19.

Sed iam ligatis per manus suas oculis, moram carnificis vrgere tentabat, cuius munus est ferrum? & labente dextera, gladium vix trementibus digitis circuibat, donèc ad perpetrandum preciosi viri mortem clarificationis hora matura Centurionis manum, concensu desuper vigore firmatam, permissis tandem viribus, expedit. O beatum Ecclesiæ populum, qui Episcopo suo tali & oculis pariter, & sensibus, & quod est amplius, publicata voce compassus est? & sicut ipso tractante semper audierat, Deo iudice, coronatus est. Quauis enim non potuerit euenire, quod optabant vota cōmunia, ut consortio paris gloriæ plebs tota pateretur? quicumque sub Christi spectantis oculis, & sub auribus sacerdotis ex animo pati voluit, per idoneum voti sui restem legationis quodammodo literas ad Deum misit. Sic consummata passione perfectum est, ut Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa primus imbueret? quia & talis esse post Apostolos prior cœperat. Ex quo enim Carthagini Episcopatus ordo numeratur, nunquam aliquis, quanuis ex bonis sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur? licet semper Deo mancipata deuotio, dicatis hominibus pro martyrio deputetur. Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam Domino consummante, profecit, ut in ciuitate ipsa, in qua taliter vixerat, & in qua prior fecerat multa præclara, prior etiam sacerdotij cælestis insignia glorioso cruore decoraret. Cap. 20.

Quid hoc loco faciam? Inter gaudium passionis, & remanendi dolorem, in partes diuisus animus, & angustum nimis pectus, affectus duplices onerant. Dolebo, quod non comes fuerim? sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? sed doleo, quod comes non sim. Verum vobis tamen & simpliciter confitendum est, quod & vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum, ac nimis multum de gloria eius exulto: plus tamen doleo, quod remansi.

ITEM PASSIO EIVSDEM BEATISSIMI CYPRIANI, VT HABETVR IN VETVSTIS MS. CODICIBVS, ex qua citantur quedam ad verbum à B. Augustino.

IMPERATORE Valeriano quartum, & Gallieno tertium consulibus, tertio Calendarum Septembrium, Carthagine in secretario Paternus proconsul Cypriano Episcopo dixit; Sacratissimi Imperatores Valerianus & Gallienus literas ad me dare dignati sunt; quibus præceperunt eos, qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas caeremonias recognoscere. Exquisiui ergo de nomine tuo. Quid mihi respondes? Cyprianus Episcopus dixit; Christianus sum, & Episcopus. Nullos alios deos noui, nisi vnum & verum Deum, qui fecit celum & terram, mare & quæ in eis sunt omnia. Huic Deo nos Christiani deseruimus; hunc deprecamur diebus ac noctibus, pro nobis, & omnibus hominibus, & pro incolumitate ipsorum Imperatorum. Paternus proconsul dixit; Paternus proconsul S. Cypriano Imperatorum edicta exponit. Constans responsum beatissimi martyris. Pal. 145.

Y 3 In hac

In hac ergò voluntate perseueras? Cyprianus Episcopus respondit: Bona voluntas, quæ Deum nouit, immutari non potest. Paternus proconsul dixit: Poteris ergò secundum præceptum Valeriani & Gallieni, exul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus Episcopus dixit: Proficiscor. Paternus proconsul dixit: Non solum de Episcopis, verum etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. Volo ergò scire ex te, qui sint presbyteri, qui in hac ciuitate consistunt. Cyprianus Episcopus respondit: Legibus vestris benè atque vtiliter censuistis, delatores nos non esse. Itaque detegi & deferri à me non possunt: in ciuitatibus autem suis inuenientur. Paternus proconsul dixit: Ego hodiè in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cum disciplina prohibeat, ut quis se vltro non offerat, & tuæ quoque censuræ hoc displiceat: nec offerre se ipsi possunt, sed à te exquisiti inuenientur. Paternus proconsul dixit: A me inuenientur. & adiecit: Præceperunt etiam, nè in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre præceptum non obseruauerit, capite plectetur. Cyprianus Episcopus respondit: Fac quod tibi præceptum est.

Nō vult de
tegere ac
deferre suos
presbyteros

Deportatur
in exilium.

Renocatus
manet in
hortis suis.

Vide in san-
cto Episco-
po vigilan-
tiam pasto-
ris erga pu-
ellas ieuā-
das.

Sententia in
eum placita.

* cōsensum

Vult fidelium
deuotio cum
eum mori.

25. aureos
iubet dari
spiculatori.

Tunc Paternus proconsul iussit beatum Cyprianum Episcopum in exilium deportari. Cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum Episcopum ab exilio reuocatum, sibi iussit presentari. Cumque Cyprianus sanctus martyr, electus à Deo, de ciuitate Curubitana, in qua exilio præcepto Aspasij Paterni tunc proconsulis datus fuerat, regressus esset, ex sacro præscripto in hortis suis manebat. Inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut illi ostensum fuerat. Et cum illic demoraretur, repente Idibus Septembris, Tusco & Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo: vnus strator officij Galerij Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat: & alius equitrator à custodijs eiusdem officij: qui & in curriculum eum leuauerunt, in medioque posuerunt, & in Sexti perduxerunt: vbi idem Galerius Maximus proconsul bonæ valetudinis recuperandæ gratia secesserat. Et ita idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi referuari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad principem, & statorem eiusdem officij Galerij Maximi proconsulis, clarissimi viri, secessit, & in hospitio eius cum eo in vico, qui dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam mansit. Illuc vniuersus populus fratrum conuenit. Et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas præcepit: quoniam omnes in vico ante ianuam hospitij principis manserant. Et ita altera die, octauadecima Calendarum Octobrium, manè multa turba conuenit ad Sexti, secundum præceptum Galerij Maximi proconsulis. Et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri præcepit, in atrio Saucialo sedenti.

Cumque oblatus fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano Episcopo dixit: Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus Episcopus respondit: Ego sum. Galerius Maximus proconsul dixit: Tu Papam te sacrilegæ mentis hominibus præbuidisti? Cyprianus Episcopus respondit: Ego. Galerius Maximus proconsul dixit: Iusserunt te sacratissimi Imperatores cæremoniari. Cyprianus Episcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Consule tibi. Cyprianus Episcopus respondit: Fac quod tibi præceptum est. in re tam iusta, nulla est consultatio. Galerius Maximus colloctus cum consilio, sententiam vix agrè dixit verbis huiusmodi: Diu sacrilega mente vixisti, & plurimos nefariæ tibi conspirationis homines aggregasti, & inimicum te dijs Romanis & sacris legibus constituisti, nec te pij & sacratissimi principes Valerianus & Gallienus Augusti & Valerianus nobilissimus Cæsar ad * sectam cæremoniarum suarum reuocare potuerunt. Et idèd cum sis nequissimorum criminum auctor & signifer deprehensus, eris ipse documento his, quos scelere tuo tecum aggregasti: sanguine tuo sancietur disciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitauit: Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet. Cyprianus Episcopus dixit: Deo gratias.

Post hanc verò sententiam turba fratrum dicebat: Et nos cum ipso decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus est, & multa turba eum persecuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, & ibi se lacerno birro expoliavit, & genu in terram flexit, & in orationem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica expoliasset, & diaconibus tradidisset, in linea stetit, & cœpit spiculatorē sustinere. Cum venisset autem spiculator, iussit suis, ut eidem spiculatori vintiquinque aureos darent. Linteamina verò & manualia à fratribus ante eum mittebantur. Postea verò beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Qui cum lacinias manuales ligare sibi

non

non potuisset, Iulianus presbyter & Iulianus subdiaconus ei ligauerunt. & ita beatus Cyprianus passus est, eiusque corpus propter gentilium curiositatem, in proximo positum est cum cereis & scholaribus, in arce Macrobij Candidi procuratoris, qua sunt in via Mappaliensi iuxta piscinas, cum voto & triumpho magno. Post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octaua decima Calendarum Octobrium, sub Valeriano & Gallieno Imperatoribus: regnante verò Domino nostro Iesu Christo, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Nota corp^o
e us positū
cum cereis.

SERMO BEATI AVGVSTINI EPISCOPI DE S. CYPRIANO EPISCOPO ET MARTYRE.

Eius Sermonis meminit Possidius in Indiculo operum S. Augustini.

Ermonem à nobis debitum auribus & cordibus vestris, exigit tam grata & religiosa solennitas, qua passionem beati martyris celebramus. Tristis proculdubio tunc Ecclesia fuit, nò damno cadentis, sed desiderio recedētis, semper cupiens videre præsentem tam bonum rectorem atque doctorem. Sed quos afflixerat sollicitudo certaminis, consolata est corona victoris: & nunc non solum sine vlla tristitia, verumetiam cum ingenti lætitia, cuncta, quæ tunc gesta sunt, legendo recolimus: dieque isto nobis gaudere concessum est, non timere. Neque enim formidamus terribiliter venientem, sed expectamus hilariter redeuntem. Placet itaque, vniuersam illam fidelissimam, & fortissimam, & gloriosissimam martyris passionem, cum exultatione recordari præteritam, quam tunc fratres sustinere futuram. Primò igitur, quòd pro fide confessionis Christi, in exilium Curubin missus est, non sancto Cypriano aliquid nocitum, sed multum illi præstitum ciuitati. Quòd enim ipse mitteretur, vbi ille non esset, propter cuius testimonium mittebatur? Christus ergò, qui ait: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi, in omni loco membrum suum excipiebat, quocumque furor inimici pellebat. O stulta infidelitas persequētis. Si quæris exilium, quòd Christianus iubeatur ire, prius, si potes, inueni, vnde Christus cogatur exire. De patria sua in alienam te arbitraris excludere hominem Dei, in Christo nusquam exulem, in carne vbiq̄ peregrinum.

Solennitas
tā antiqua
S. Cypriani.

Curubita-
nū exilium
eius.
Math. 28.

Sed iam cōmemorare & considerare delectat post illud, quòd Cyprianus non fenserat, sed inimicus putabat exilium, quid ex ordine passionis ipsius consecutum sit. Cùm enim Cyprianus sanctus martyr, electus à Deo, de ciuitate Curubitana, in qua exilio præcepto Aspasij Paterni proconsulis missus fuerat, regrederetur, in hortis suis manebat: & inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut ostensum erat illi. Quid iam fremeret persecutoris impetus aduersus cor semper paratum, accedente etiam Domini reuelatione firmatum? Quandò enim desereret patientem, qui non est passus præoccupari nescientem? Iam ergò quòd ad eum passioni exhibendum duo missi sunt, qui eum etiam secum in curriculum leuauerunt, in medioq̄ posuerunt: & hoc diuinæ admonitionis fuit, vt gaudens recoleret, ad eius se corpus pertinere, qui inter iniquos reputatus est. Christus nanque inter duos latrones ligno suspensus, ad exemplum patientiæ præbebatur: Cyprianus autem inter duos apparitores ad passionem curru portatus, Christi vestigia sequebatur. Quid illud, quòd cùm in alium diem dilatus, apud custodes esset, atque illuc se multitudo fratrum ac sororum cōgregans, pro foribus pernoctaret, custodiri puellas præcepit, quanta intentione considerandum, quanta laude prædicandum, quanto præconio commendandū est? Vicina corporis morte, non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis, & cura tuendi Dominici gregis vsque ad extremum vitæ huius diem mente sobria tenebatur: nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris manus tam proxima cruenti carnificis. Ità se martyrem cogitabat futurum, vt esse non obliuisceretur Episcopum: magis curans, quam rationem pastorum principi de commissis sibi ouibus redderet, quàm quid infideli proconsuli de fide propria responderet. Amabat quippè eum, qui Petro dixerat: Amas me? Pasce oues meas. Et pascebat oues eius, pro quibus sanguinem

Passio eius
diuinitus il-
li reuelata.

Esa. 53.
Luc. 23.

Exemplum
boni pasto-
ris.

Iohan. 21.

Amator pu-
ellaris inno-
cētiæ & ca-
stratis S.
Cyprianus.

sanguinem fundere, illum imitans, properabat. Custodiri puellas præcepit, sciens se non solum habere simplicem Dominum, sed etiam versipellem aduersarium. Itaque aduersus leonem apertè frementem, in confessione virile pectus armabat: aduersus insidiantem lupum gregi, sexum foemineum muniebat.

2. Cor. 5.
Oprimo
præparatio
ad mortē.

Ità verè sibi consultit, qui Deum iudicē cogitat, apud quem causam gestæ huius vitæ, atque ab illo sibi muneris iniuncti quisq; dicturus est. Vbi omnis homo recipit, sicut testatur Apostolus, quæ per corpus gessit, siue in bonū, siue in malum. Ità sibi consultit, qui ex fide viuens, & fatagens nè ab extremo præoccupetur die, extremū computat omnem diem, & sic Deo placitos mores perducit vsq; ad extremum diem. Ità sibi beatus Cyprianus Episcopus misericordissimus, & martyr fidelissimus consulebat: & non sicut eum lingua subdola diaboli per os possessi à se impij iudicis monere videbatur, dicens: Consule tibi. Cùm enim eius immobilem mentem videret, quãdò ei dixit, Iusserunt te principes cæremoniari: responditque ille, Non facio: adiecit, & ait: Consule tibi. Ipsa est lingua subdola diaboli, etsi non huius, qui nesciebat quid loquebatur, illius tamen, qui per eum loquebatur. Loquebatur enim pro consul, non tam secundum principes homines, quorum iussa sibi met iniuncta iactabat: quàm secundum principē potestatis aëris, de quo Apostolus dicit: Qui operatur in filios diffidentie. Quem per huius quoque linguam operari Cyprianus nouerat, quod ipse non nouerat. Nouerat, inquam, Cyprianus, cùm à pro consule audiret, Consule tibi: quod caro & sanguis dicebat stolidè, hoc diabolus dicere subdolè: atq; intuebatur in vno corpore duos, istum oculis, illum fide. Nolebat eum iste mori, nolebat ille coronari. Proindè circa istum placidus, circa illum cautus: huic apertè respondebat, illum occultè vincebat. Fac, inquit, quod tibi præceptum est. In re tam iusta nulla est consultatio. Consultit enim, qui consilium vel impertit, vel quærit. Sed pro consul non à Cypriano cōsiliū accipere volebat, sed eum potiùs, vt à se acciperet, admonebat. At ille: In re, inquit, tam iusta, nulla est consultatio. Non adhuc consulo, quia non adhuc dubito. Abstulit enim mihi dubitationē ipsa iustitia. Iustus autem, vt securus moriatur in carne, certus viuunt in fide. Præcesserant Cyprianum multi martyres, quos flagrantibus exhortationibus suis ad vincendum diabolus accenderat: & erat utique iustum, vt quos veridicus loquendo præmiserat, patiendò intrepidus sequeretur. Ergò in re tam iusta, nulla est consultatio. Quid ad hæc dicamus, quid ad hæc exultemus tanta conceptione gaudiorum? In quid erumpat cor nostrum & os nostrum, nisi in ipsam venerabilis martyris vltimam vocem? Cùm enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset, Thascium Cyprianum gladio animaduerti placet: respondit ille, Deo gratias. Habentes igitur de re tanta memoriam præsentis loci, festiuitatem solennissimi diei, propositionem saluberrimi exempli, omnibus medullis nostris dicamus & nos, DEO GRATIAS.

In reb⁹ ma-
nifestè iustis
non est ha-
benda con-
sultatio.

Deo gratias
dicit fortis-
simus mar-
tyr, dum ce-
di capiteiu-
betur.

MARTYRIUM SANCTI ET MAGNI MARTYRIS NICETAE, AVTHORE

Simeone Metaphrasæ.

15. Septem-
bris.

Gotthi Da-
nubij acco-
læ.

ICTRICA martyris Nicetæ hodiè celebramus certamina, non quæ princeps Apostolorum Petrus erudijt, & qui Pontificis Clemētis fuit socius, & quem Commodus Tyrannus propter Christum illato consummauit martyrio. Non cōuenimus, vt huius celebremus certamina: sed quem (Quod ad laudē quidem est præclarus & præstantius) regio rulit barbara. Sciunt omnes fluuiū Istrum, magnitudine quidem inter fluuios clarum, quem lingua eius regionis appellat Danubium. Gotthos autē, qui illo tempore excefferant è patria, fluuius habebat accolæ. Hic ergò admirandus Nicetas, natus è Gotthicis seminibus, & primum honorem apud illos nactus, tam propter claritatem generis, quàm propter aliam animi & corporis indolem & dexteritatē, non erat vita Gotthus, nec moribus, nec fide. Nam genus quidem vincebat ingenium: amor autē in Christum, barbaram opinionem: studium verò virtutis, intemperantiam Gotthicam & feritatem.

Hic